

Knjiža 8.

Življenje in svet

5. šte.

Ljubljana 1. avgusta 1930.

Leto 4.

Elo Justin: »Požar« (lesorez)

Usoda evropskih narodov

**Razevit ali propad? — Invazija azijskih narodov? —
Vojna med Evropo in Ameriko? — Odgovori znanih
politikov in umetnikov**

(Iz razgovorov našega londonskega sodelavca)

Se nikoli se ni toliko razpravljalo v vseh deželah na kontinentu, pa tudi na Angleškem in v Ameriki, o bodočnosti starega kontinenta, kakor danes. Beseda o »rumeni nevarnosti«, ki jo je nekoč izrekel bivši nemški cesar Viljem, je že pozabljena. Toda vstal je drug prorok v osebi profesorja Osvalda Spenglerja, ki ni ne diplomat ne politik. Izrekel je sodbo o propadu zapadnega sveta na podlagi strogo znanstvenih raziskovanj pojavov propadanja velikih kulturnih narodov. Zapadni svet pa je Evropa, in sicer ne samo v zemljepisnem zmislu, marveč veliko bolj v zmislu moderne kulture in civilizacije. Torej smo mi tisti, ki naj izginejo s svetovne pozornice ter izginejo v poplavi invazije barvastih plemen? Ali je naša skupna usoda, da nas bodo premagali bratje našega lastnega plemena ter bomo morali od njih prevzeti cocktail, rugby in slednjič še ameriško civilizacijo?

Ta in slična vprašanja sem o priliki svojega zadnjega krožnega potovanja po Evropi predložil znanim pisateljem, politikom in diplomatom v raznih državah. Navajam pred vsem odgovor

Alberta Thomasa,

predsednika Mednarodnega odbora za delo, ki pojde v kratkem na potovanje v Vzhodno Azijo. Naslednja izjava podaja v bistvu nazore:

»Nespametno je, zlasti v politiki, igrati vloge preroka. Zato se rad odpovem tej slavi. To pa je mnogo težje, kajti človek, ki je preživel samo mesec dni v Orientu, ne more odgovoriti na vprašanje, če bomo vobče kdaj razumeli Orientalce.

Trenutno ni mogoče govoriti o resnični nevarnosti. S tem pa še ni rečeno, da ne smemo biti oprezni. Vsi smo zainteresirani na tem, da ostanejo azijske dežele kar najdlje mirne. Velestile naj bi vsekakor opustile svojo tradi-

cionalno opozicijo in zaničevanje Orientalcev.«

Paul Morand,

avtor knjig »Živi Buddha« in »New York«, ne govori o Orientu in o rumeni nevarnosti, zato pa tem več o Ameriki:

»Evropa naj bi se bližala propadu? Ne verjamem. Evropa se pomlaja in čutilim se srečnega, ker so dobe napredka človeškega rodu za pisatelja, umetnika in filozofa zanimivejše kakor časi relativnega miru. Lahko se trdi, da je naša doba v marsičem sorodna renesansi in po mojem so Evropci, moški in ženske, postali mnogo zanimivejši.

Amerika nam more dati tehnično vzgojo. Ta vpliv bo povzročil neke spremembe v našem življenju, kar pa s stališča civilizacije ni nevarno. Nikoli se ne bomo zasužnjili stroju. Nasprotno, stroji bodo pod našim vodstvom napravili življenje udobnejše in prijetnejše.

Pravijo, da je ameriški vpliv nevaren zato, ker vsebuje tendenco poenostavljenja, standardiziranja našega živ-

• Glej: »Newyorška panorama«, Zis, knj. 7., str. 433.

ljenja. Neka mera poenostavljenja je sicer neizogibna, toda v Evropi žive in bodo živeli ljudje, ki imajo dovolj duha, da se izognejo temu vplivu. Tudi, če bi se tehnika razvijala tisočkrat hitrejša in boljše, ne bi s pomočjo stroja nikdar dosegli naprednejšega razvoja, ki bi omogočal tvorniško ali mehanično proizvodnjo pesmi ali slik.

Vojna med Evropo in Ameriko? Ni mogoče presojati, kaj se bo zgodilo v teku dve sto ali tri sto let. Ne motimo svojih sanj z možnostmi, ki so še tako daleč.

Claude Anet,

veliki poznavalec azijske duše, zastopa drugo stališče:

»Pravijo, da trenutno obstoji med evropskimi, azijskimi in ameriškimi idejami spor. Mogoče. Toda ne verujem, da gre za nevaren spor, kajti azijska misel bo mogla zavojeovati le toliko, kolikor bo pridobila evropska misel v Aziji. Stvari, ki prihajajo iz Evrope, niso najboljše, kakor tudi tiste, ki prihajajo iz Amerike in Azije niso najslabše. S tem hočem reči, da je vedno obstojala nekakšna dvojnost vpliva in tako bo tudi ostalo. Seveda

pa ima svetinja tudi svojo drugo stran: politični in gospodarski vidik.

Dandanes se često razpravlja o možnosti evropsko-ameriškega konflikta. Mislim, da ta spor ne more ogroziti miru. Organizacija sveta je na trdnih temeljih, vojna narodov med Evropo in Ameriko bi bila v naslednjih dvesto letih komaj mogoča. Vseameriške ali vseazijske nevarnosti ni. Plemenska nasprotja ne zadostujejo za stvaritev enotne fronte, ki bi bila vsem v pogubo. Ali je mogoče govoriti o enotni fronti latinskih plemen in o vselatinizmu, če je bila Francija skozi sto in stoletja v vojni s Španijo in če Italijani ne kažejo do Francije baš najprijaznejših čuvstev?

Zelo kratko je odgovorila

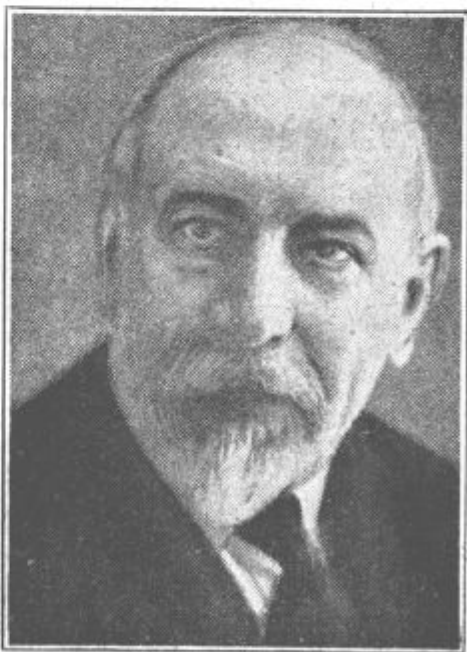
Ana Pavlova :

»Značilno dejstvo: V Ameriki pleše ves svet, in vendar nimajo Američani niti ene velike plesalke. To je vse.«

To se pravi, da slavna plesalka nima glede bodočnosti Amerike pesimističnih misli.

Z grenko ironijo govori italijanski dramatik

Luigi Pirandello :

ki pravi o problemu standardizacije takole:

»Nedvomno se da ugotoviti vpliv »standardizacije«, toda mi ne smemo pozabiti, da lahko standardiziramo ovratnico, ne moremo pa tega doseči v poeziji in mišljenju. Ne vem, če Američani to želijo, če pa želijo, se jim ne bo nikoli obneslo. Pesniki, pisatelji, umetniki in misleci lahko rešijo Evropo dobro ali slabo.

Drugače misli slavni avtor »Madone v spalnem vozu«.

Maurice Decobra

ki sem mu zastavil vprašanje o propadu zapadnega sveta. Ni se potrudil, da bi našel rešitev, ampak se je rajši izgubil v lahkem, igravem primeru:

»Imamo stare kamne in jih ljubimo. To je razlika med Evropo in Ameriko. Ko jih opazujemo, nas navdajajo »občutki«. Če dela Azijec isto, ima svoje misli. To je vsa razlika med Evropo in Azijo.«

Težko je dospeti do kakega zaključka. Ves svet ima prav! Ne preostane nam drugega kakor čakati na razvoj

Rabindranath Tagore s svojim sinom
(Zadnja slika indskega pesnika, ki se mudi te dni v Berlinu)

dogodkov. Kakor je rekel že Voltaire: »Čakati moramo in gojiti svoj vrt.«

Rabindranath Tagore

mi je razodel pod palmami v Napoliju:

»Evropa trpi na nevarni bolezni in noče ozdraveti. Vi vsi ste sužnji vaših strojev in dokler ne razbijete teh malkov, korakate nepretrgoma čez most, ki se lahko vsak trenutek poruši.«

Umirajoče mesto

V Evropi je Leningrad, čigar nazadovanje so že nekateri opisovali ter obžalovali. V Kini pa je Peking, čarobno mesto, ki ga je P. Loti ponovno poveličeval. Danes ga splošno nazivajo »mesto mrtvecev«. Ko so nacionalisti zavzeli mesto, si niso bili nič kaj v svesti, da ga bodo mogli obdržati. Zategadelj je vlada iz Nankinga poslala nujna povelja. V enem tednu so po vseh ministrstvih v Pekingu izpraznili arhive in celo pohištvo, ki je romalo proti jugu z vso naglico. Ne samo, da je bivša prestolnica izgubila ves svoj politični pomen, ampak tudi »izje uradništvo je ostalo na cesti. S svojimi družinami ter uslužbenci so šli nad sto tisoč oseb. Kitajska trgovska zbornica izjavlja, da je danes četrtna meščanov — 1.150.000 prebivalcev — brez sredstev za obstanek in da izumirajo. Pogoji za bitek in žitek so zadnjih petnajst let nemogoči za mandžurske stanovnike. Stare palače razpadajo, trava poganja povsod. Tanek dim ovaja navzočnost človeških bitij in misli si: »Še ena uboga para, ki gine od gladi.« Tri četrtni mesta so na oddajo in lastniki ponujajo po ulicah naprodaj neprecenljive umetnine, družinske zaklade, da bi si kupili živeža. Vsakdo pa kupuje zgolj neobhodno potrebne stvari, kajti denarja nedostaja. Trgovina takisto umira. Mnogo trgovcev si je vzelo življenje, tri tisoč prodajalcev je zaprtih, kuliji in nosilničarji nimajo nobenega zaslužka. Peking je zapadel v bolešno spanje, ki naznanja smrt.

RAZISKOVANJE PUŠČAVE GOBI

Sir Aurel Stein se je odpravil na pot z ekspedicijo, ki hoče v kitajskem Turkestanu raziskati pot, po kateri je v starem veku prišla svila iz Kitajske v Evropo. Gre za podjetje, ki je za znanost silno važno in tudi ne brez nevarnosti. Odprava boče prepotovati nad 9000 km na ponijih in peš.

Kimri

Keltska mladina v Cardiffu, zapadna Anglija, pošilja po radiu mirovni pozdrav vsemu naraščaju našega planeta med drugim tudi v kimrščini; v istem jeziku so se ji odzvali šolski otroci v mestu Hobartu na Tasmaniji, pa tudi iz Zedinjenih držav ter iz Avstralije. Angleži pravijo tej govorici: Welsh, kar je iz starogermanskega Walh, Walch, to pa iz keltskega imena Volcae. Ta narod je bil okoli l. 500. pred Kr. v srednji Nemčiji sosed Germanov, zato so ti s tem imenom označevali vsa keltska plemena. Ko so se Kelti romanizirali, je prešel naziv Walh na Romane (Francoze, Italijane itd.) Danes je nemški naziv Welsh za narode nekoliko manj v rabi. Tu pa tam znači: tuj, nerazumljiv. Anglosaksi so spocetka imenovali Welsh vse keltske prastanovce v Britaniji, ko pa so ti izginili iz prave Anglije, se je naziv omejil na prebivalce v Walesu. Sami se zovejo Kimri. Njih najstarejši jezikovni pomniki segajo v 8. stol. po Kr. Slovnico so obdelali Rowland, J. Rhys, Sattler; slovar pa Owen, Evans, Denbigh, Camarthen. Stari jezik obravnava Zeuð, Grammatica celtica. Pismenstvo je precej obilno. Stare pesmi, ki so jih pripisovali napol bajeslovnim bardom 6. stoletja — Aneurin, Tatiesin, Llywarch-Hen in Merddin — so bržkone mnogo mlajšega postanka. Višek poezije (1080—1194) pomenijo pevci Meilyr, Gwalchmai in Dafydd Benfras. Največji pesnik naslednje dobe je bil Dafydd ab Gwilym (roj. ok. 1340). Poslej je kimrsko pesništvo propadalo. Omenjajo se: Jolo Goch (14. stol.), Gwilym ap Jeuan Hen (1459), Dafydd ab Edmund, Lewis Glyn Cothy, Jeuan Deulwyn, Sion Tudor, Huw Morris († 1709) in osobito Gorouwy Owen († 1780). Za najboljšega pesnika v 19. stol. velja David Owen (1784—1841). Med proznimi spisi se odlikujejo kronike (Tyssilio, Caradawog), Howelda-jev zakonik, otroške pripovedke »Mabinogion« in »Istorian« iz 14. in 15. stoletja in Elisa Wyuna »Prividi slepega barda« (1703), ki bičajo nemoralnost svoje dobe. V novejšem času je izšlo za preprosto ljudstvo dokaj obzornikov tako v Walesu kakor v Severni Ameriki. Zlasti se je razmahnilo nabožno slovstvo. Z vnemo so se lotili raziskovanja starejših prosvetnih razmer v deželi. Pesniško proizvodnjo so v početku prejšnjega stoletja skušali dvigniti z javnimi natečaji.

Popravi: V zadnji številki čitaj med drugim: str. 101 prvi stolpič vrsta 35: posrečilo in ne ponesrečilo. Stran 102 — drugi stolpič vrsta 39 in 40: odpadajočemu jesenskemu listju, ki bi pokrilo... Str. 112 drugi stolpič vrsta 23: botanični svet in ne vrt.

Cvetko Golar

== Njena prva služba ==

(Nadaljevanje)

Ko je šla drugi dan Katrica na trg po solato, je srečala na oglu starega berača, ki ga je poznala z doma in ki je večkrat pri njih prenočil. Burno in veselo ji je zaigralo srce, kot da je zagledala ljubega prijatelja.

»Miklavž, ali ste vi,« ga je nagovorila.

»Ali ste bili kaj pri nas, kaj pa je novega, ali so že zreli lešniki?«

Vse je hotela vedeti in smejala se je in ni mislila na to, da je berač že zdavnaj pozabil nanjo. Gledal jo je neumno in se ji režal in ni vedel, kaj prav za prav hoče od njega. Potem je vzel klobuk z glave in ga ji pomolil.

»Bav, bav«, je debelo zavpil in jezik se mu je nerodno valil po ustih. Govoriti ni mogel in je s težavo spravljaval le nerazumljive glasove iz sebe. Vendar se ga je Katrica razveselila kot davnega znanca iz domače vasi.

»Kaj pa delajo doma, ali so že poželi«, je dalje spraševala.

»Bav, bav«, je berač iznova zatulil in ji pomahal s klobukom. Katrica je vzela krono in mu jo vrgla v klobuk.

»Nate, pa povejte doma, da ste me videli, in vse pozdravite!«

Berač se je z vpitjem zahvaljeval, in Katrica je gledala za njim in se mu sme-

jala, ko je stopical in skakal po ulicah, na pol hrom.

»Zbogom, Miklavž«, je zavpila za njim.

Ni se več zmenil za njo in je tudi ni slišal, vihtel je klobuk v roki in ga pomolil vsakemu, ki je prišel mimo. Šla je za njim, da bi ga dohitela in mu naročila, naj pozdravi tudi pastirja, ali nenadoma je stopil k Miklavžu mož s sabljo in ga odpeljal s seboj. Solze so oblile Katrico, zavpila je, da so ljudje začuden postali kraj nje.

»Ali vidite, Miklavža je odpeljal. Pomagajte!« Smejala so se ji in ji rekli, da je prav, ako zapro kmečkega potepuha.

»Kakšna pravica je to, ako vlečejo reveža«, je mislila reči Katrica in se je ihtel obrnila. Najrajši bi stekla za njima in se postavila za Miklavža, ki je prišel od tam, kjer je njena mati, kjer je včasih pasla in je najlepši kraj na svetu.

Ko se je vrnila k gospodinji, bi bila skoro padla v znak.

»Mršna, kje pa si hodila! Kje si se vlačila?«

Gospodinja je planila na njo in jo udarila. Zbesnela je, ko je pregledala solato. Bila je slaba, in denarja ni bilo.

»Kje imaš krono?«

»Miklavžu sem jo dala«, je ihtela Katrica in si trla oči. Strašna jeza je prevzela gospodnjo, da je vpila vse dopolne.

Šele pri kosilu se je Katrica razvedrila. Vsi gospodje so bili prijazni ž njo, in doktorju Šavsu je šla celo po vino. In piti je morala ž njim.

»Da ne boš huda na me, saj veš da te imam rad.« Katrica se je sramovala in si dolgo ni upala vzeti kupice.

»Primi, sestra, primi, sestra kupico«, je zapel gospod Šavs in trčil s Katrico. Bil je dobre volje in ni zameril knjigovezu, ko ga je ta vprašal, s koliko kmeti je pil bratovščino. Smejala se je in pobozal Katrico.

»Ali se me bojiš«, je vprašal, ko je deklica zadrhtela in skočila od njega.

»Saj ne grize, o, gospod doktor Šavs je dober z dekleti, zato ga imajo rade,« je nekdo opomnil.

»In nosi jim v žepu roks — dropsa — kakor sem bral v tistih pesmih, ki jih je

zložil neki študent«, je pristavil knjigovez.

»Da, da, Katrica, le nas se drži, pa boš dobro vozila.« Gospod Šavs ji je iznova natočil kupico in nesel k njenim ustnicam, rožnim kot najbolj rdeče vino.

V sobo je prihrumela gospodinja in začela pripovedovati o potepuhu, ki mu je dala Katrica krono.

»Vidite, takšna je, in vi ji celo strežete z vinom, gospod doktor. Jaz bi le rada poznala tistega potepuha! Ne morem uganiti, zakaj se toliko ukvarjate s tem dekletom, saj vidite, da je že čisto izgubljena.«

»Nikar ne bodite preostri z njo, gospa! Katrica je že pridna punčka, le pogledjte, kako ima močne roke!«

»Nikar je ne hvalite, sami ste rekli, kako so navihana kmečka dekleta.«

»Seveda so, pa Katrica je kljub temu imenitna punčka. Ali ne, dekleček?«

Gospodinja je jezno premerila Katrico in jo poklicala s seboj.

»Ha ha, jo že ima! Staro že grize, ljubosumna je, in vi ste krivi, gospod Šavs.«

Knjigovez je vstal in poiskal klobuk. Za njim so se odpravili vsi razen študenta, ki je zadnji prišel. Katrica se mu je nasmehnila, in bilo ji je, kot da je z njim stopil pastir v izbo. Ali ne pojde z njim na pašo gor skozi gozd na posekano jaso, kjer zore rdeče jagode in se pase živina in se sliši piščalka? Sploh je bila danes Katrica srečna. Zjutraj je videla Miklavža, in kos domače vasi je bil z njim, oh, saj je spal pri njih in je dišal po senu, ki ga je še sama sušila na travniku. In zdaj je na paši z mladim, veselim fantom. In Katrica se je smejala in je bila rdeča, in vse je plesalo okoli nje. Mize in stoli so se vrteli, krožniki so poskakovali — lop — je padel eden na tla.

»Križana nebesa, punca je pijana!«

Gospodinja je pridrla v izbo in jo sunila v kot.

»Materi te zatožim, in krožnik boš tudi plačala! Oh, predelani moški, da nimajo pameti!«

Katrica se je topo smehljala in je sedla na stol.

★

Po večerji je takoj legla, ker je bila utrujena, saj se je nadelala vse popoldne, ko jo je gospodinja gnala in podila po drva in zopet po vode. In vpila je nad njo, z grdimi priimki jo je obmetavala, da si je Katrica zatiskala ušesa in bežala od nje. Še zdaj jo je bolela glava

in ni mogla pozabiti, kar je slišala po dnevu. Pri večerji ji je tisti gospod Šavs stiskal roko in bi ji rad nekaj povedal, pa ga ni utegnila poslušati. Povsod je bila za njo gospodinja.

»Seveda, z moškimi bi se vlačila, pila bi, potem pa ni za delo. Zgodaj si začela, kmalu boš s potepuhi hodila po mestnih beznicah. O, kar pojdi, ampak pri meni ne boš?«

Vsa je bila zmešana in skoro ji je postalo slabo. Vzela je v roke orglice, in vse grde in hude misli so šle od nje, ko se je spomnila svojega pastirja. Bila je z njim na paši, zakurila sta ogenj in zidala hišico.

Rekla sta, da bo njena in bo imela dvoje oken. Nevede kdaj, je nesla orglice k ustnicam in dihnila vanje. Zapele so rahlo in nežno, kot bi jo pozdravila njena vasica, kot bi se oglasil gozd in jo poklical, naj se vrne k njemu.

Zaspala je in je bila v sanjah pri večerji. Gospodu Šavsu je prinesla kos mesa. Joj, in nenadoma je ležal pred njim na krožniku živ konj.

»Tri sto judov,« je zaklel gospod Šavs, »kaj pa mi nosiš to mrho!«

Zasadil je nož v meso, in žival je poskočila.

Hipoma je bila na mizi in je zarezgetala.

»Stran ženi mrho«, je vpila gospodinja, »na kmete jo pelji!«

Vsa potna in preplašena se je Katrica zbudila in je mislila, kaj bi sanje pomenile. In ko je zopet zaspala, je bila še vsa nemirna in vpila in se jokala v spanju.

V nedeljo popoldne je bila Katrica sama doma.

Gospodinja se je takoj po kosilu oblekla praznično. Židano ruto si je zavezala, in bila je zelo košata in še cvetoča ženska, ko je odšla z gospodom Šavsom na lepše. Tudi njemu je zlikala obleko, ter je bil postaven gospod, s kratko brado in drobno palico v roki. Oddahnila se je Katrica, ko je bila sama. Razložila je vse spomine, ki jih je imela od doma, in se je oblekla, kot bi šla k maši. In na orglice je zaigrala in zapela je, kakor na vasi.

Ob nedeljah ni bilo večerje, zato ni čakala gospodinje. Bila je že v postelji, ko sta se vrnila. Smejala sta se na glas in ropotala s stoli. Vsa rdeča in vroča je prišla gospodinja v kuhinjo.

»Ali še ne spiš? Zaspi, jutri moraš sama na trg. Saj vidiš, da sem bolna.« Skoro se je zaletavala po kuhinji, vzela

je dva kozarca in zaprla za seboj. Petje in smeh se je nekaj časa razlegalo, in Katrica je zaspala. Duh po vinu ji je udaril v nos, nekaj bodečega je šlo po njenih licih, ko se je zbudila.

»Katrice, Katrica, jo je klical moški glas.«

»Ali ne slišiš?«

Spoznala je gospoda Šavsca, ki je pritiskal svoja usta k njenim licem in je z rokami vzdigal rjuho. Katrica je zakričala. Tisti trenutek so se odprla vrata, in gospodinja je stala z lučjo na pragu.

»Vidva sta! Tako delata za molim hrbtom! Marš, takoj se mi spravi iz hiše, potepenka!« Za lase jo je potegnila iz postelje, in vsa se je tresla od togote.

»Kar obleci se, pri tej priči greš domov ali te pa dam policaju!«

Katrice se je hitela oblačiti. Na stolu je bila še razgrnjena njena nedeljska obleka, tudi čizmički so bili zraven.

»Ze vem, oh, da se nisem prej spomnila! Na kmete pojdem služit. Doma ne ostanem, saj jih je brez mene dovolj, komaj da imajo kruh. In vabili so me že, pri tistem bogatem kmetu bom pasla, eno ali dve leti. In potem bom dekla, žela bom pšenico, krave molzla, živini pokladala. Kakšna lepa čreda se pase po hribu za vasjo, same cike in liske, zakaj sem šla v mesto, kjer je dolgčas in so hudobni ljudje; prav je, da me je baba spodila, le zakaj nisem sama ušla!«

Zvezala je obleko v robec in je vstala. Oddahnila si je, in je pogledala po kuhinji. V kotu je stal gospod Šavs, bil je obrnjen proti zidu, in za njim gospodinja, rdeča in potna, v spodnjem krilu in golih kipečih rok.

»Oh, gospod doktor, moški ste čudni ljudje. Takole smrkovo dekle, pa vam je dobro!« Položila mu je roko okoli vratu.

»Saj ni bilo nič, gospa, zmotil sem se, kar zazdelo se mi je, da ste vi v postelji.«

»Ali si že napravljena?«

Gospodinja se je naglo obrnila proti Katrici, ki se je skoro nasmehnila žalostnemu gospodu Šavsu.

»Le kar pojdi! Za samo nesrečo si bila v hiši, nič več te nočem pod streho.«

Pozno v noči je stopila Katrica iz hiše. Nič ni postala na pragu. Obrnila se je v tisto stran, odkoder so dihali sinji gozdovi in prostrana polja. Tekla je iz mesta, hitela je, in nič je ni bilo strah ne noči, ne pijanih krikov, ki so prihajali iz obcestnih gostiln.

In čim dalje je bila iz mesta, tem bolj lahko je bilo njeno srce. Ko je zasijala jutranja zarja, so jo že pozdravljali škrjančki sredi rosnih polj, in gozdovi so se odkrivali pred njo.

(Konec)

Ali je bil Napoleon epileptik?

Napoleonov vnanji minister Talleyrand beleži dogodek, ki mu je bil priča v Strasbourg. Po nekem razgovoru z oboževano Josefino, ki je delala cesarju toliko skrbi, ki pa jo je Napoleon tako ljubil, da se ni mogel od nje odtrgati, je dobil Napoleon v navzočnosti Talleyranda čuden napad. »Zvrnil se je po tleh,« pripoveduje Talleyrand. »Jedal in se valjal. Na ustnicah je imel pene. Krč ga je držal kake četrte ure. Nato se je cesar dvignil in pol ure pozneje je že bil na poti v Karlsruhe.«

Angleški zdravnik sir James K. Fowler raziskuje v posebnem poglavju svoje knjige »The Sthenic« problem te božjastnosti. Najprej skuša dokazati, da so bili mnogi geniji »steniki«, t. j. nadobčutljive osebnosti, čijih izredno nadarjenost velja pripisati zgolj dejstvu, da so imeli v svojem krvnem obtoku nenavadno količino adrenalina, ki ga izločajo priobisti.

Edina domneva za Napoleonovo božjastnost je Talleyrandova beležka. Toda ali smemo na podlagi tega opisanega slučaja smatrati, da je bil napad res izraz padavice? Ta napad po Fowlerju še ne pomeni epilepsije, čeprav daje nekoliko sumiti, da bi utegnil biti božjasten zaradi pene na ustnicah. Če bi pa bil napad izraz prave padavice, ne bi si bil mogel Napoleon tako hitro opomoči in kreniti na pot. Fowler sodi, da je v preveliki razburjenosti stopilo v kri preveč adrenalina, kar je lahko povzročilo od Talleyranda opisani proces. Nadobčutljivost Napoleona popolnoma zadostuje za razlago opisanega napada in nikdar ni treba, da bi zaradi te Talleyrandove beležke smatrali Napoleona za božjastnega človeka.

Dr. Jože Rus

== Odkod ime Kočevje ==

Geografija davne preteklosti

O imenu »Kočevje« se je pisalo že prav mnogo, vendar nobena razlaga še ni obveljala, ker je vsaka doživela utemeljene ugovore. V najnovejšem času sta prišla kočevska znanstvenika J. Obergföll in P. Jonke na novo pot raziskavanja.

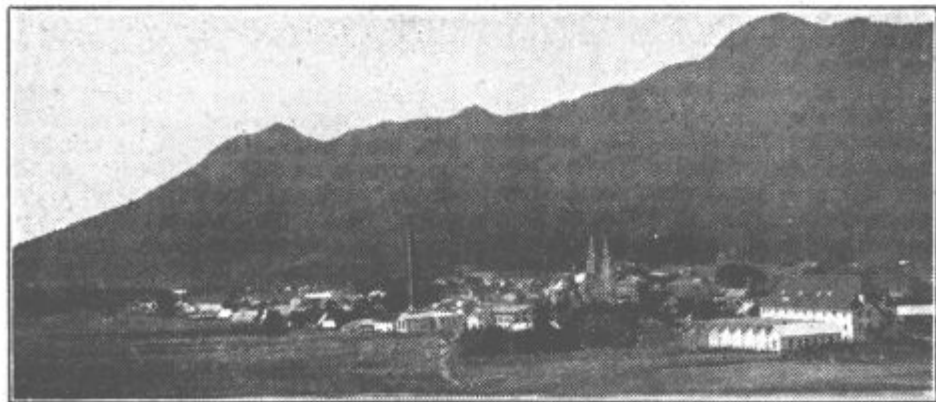
Najprej je prvi l. 1919. opozoril na ime »Gaz« v dokumentu iz l. 1249. Tega leta namreč obnavlja koroški vojvoda Bernard v samostanu pri Kostanjevici na Dolenjskem ustanovno listino iz leta 1234. in mu daruje med drugim tudi »apud Gaz quatuordecim mansos«, pri Gaz-u 14 kmetij. Obergföll sluti v tem imenu vas Gače (Gatschen) v južnem delu visoke gorske planote Roga. Temu nasproti je ugotovil Jonke, da je vas Gače primeroma novega datuma, ker je najstarejši seznam kočevskih vasi v urbariju iz leta 1574. še ne pozna, in poudaril tudi kmetijstvu neprijazno višinsko lego te vasi (900 m nad morjem), ki je zaradi tega danes že zopet razsejena. Mesto tega postavlja Jonke pravilno trditev, da smemo naseljene kraje srednjega veka iskati edino v širokih dneh kraških kotlin, torej na Kočevskem v prvi vrsti v kraškem podolju Rinže med Fridrihštanskim gozdom in kočevsko Malo goro (gl. članek »Kočevje in Kočevarji« v »Jutru« z dne 3. avgusta tega leta).

To Jonkejevo temeljno misel hočemo tu še dalje razpresti, vendar pa docela v drugo smer, kakor je on poizkusil. Najprej hočem podkrepiti svojo razla-

go s podatki o geografiji davne preteklosti Dolenjskega Krasa vobče.

Oglejmo si natančneje omenjeno latinsko listino iz l. 1249. (MHK 1816, 19). Našteva nam vsega skupaj 21 krajev z 221 kmetijami. Trije kraji se označajo samo po njihovih dotedanjih posestnikih (»mansos, quos habuit Otto, Chunradus, Ambrosius«). Osem krajnih imen stoji v zvezi s predlogom »in« (v). To so imena, ki pomenijo že obstoječa naselja, kakor Groblje, Brlog itd., in pokrajinsko ime Ig. Predlog »apud« (pri, poleg) pa služi pri točkah, ki niso naseljene, kakor so n. pr. cerkve, reke, gore itd.

Nobeno izmed teh krajnih imen ne kaže, da bi bilo v zvezi s kakim osebnim imenom, zaradi tega tudi »apud Gaz« ne moremo smatrati za osebno ime. Oba današnja raziskovalca kočevske zgodovine, P. Jonke in G. Widmer, hočeta namreč v kočevskem »Festbuchu« ime »Gottschée«, oziroma prvotno »Gotsche«, spraviti v zvezo z nemškim krstnim imenom Gotsche in Götz (Gottfried), češ da je bilo prvemu naselniku tako ime in da se je po njem imenovalo najprej naselje in še le na zadnje tudi širša pokrajina, oziroma z imenom Gott (Bog). Vendar so te domneve malo verjetne, če pomislimo, da se ob osebnih imenih v dotičnem dokumentu rabi dosledno le besedna zveza brez kakega predloga. Vrhu tega kočevsko narečje oblike Gotsche za Gottfrieda vobče ne pozna (Widmer).

Pogled na Kočevje

Iz nemško zvenečega imena sklepa Jonke še dalje, da so bili kočevski krazi naseljeni po Nemcih že v 13. stoletju, in izraža prepričanje, da bi moralo današnje kočevsko nemštvo praznovati že 600- ampak 700-letnico svojega obstoja. Kako pa nas takšno sklepanje na narodnostne razmere srednjega veka lahko vara, nam je pokazal na par lepih primerih že Fr. Kos (Gradivo).

Jonke je torej Obergföllovo kombinacijo z imenom Gače v Rogu podrli in mesto nje postavil nevzdržno tezo o primku. Na podlagi gornjih izvajanj pa moramo, kakor pri ostalih imenih z »apud«, tudi za »Gaz« iskati le krajno ime, izposojeno iz prirode. Ta trditev se značilno ujema z ugotovitvijo A. Dimitza (Gesch. Krains I 241) in za njim P. Wolseggerja (Südmarkkalender 1889, 55), ki pravi: »Beseda Kočevje (Gottschee) pomeni prvotno ne kak naseljen kraj, zaselje ali vas, ampak pokrajino (Gegend)«. Na vodilno, meščansko naselje se je to ime preneslo pač šele po izrečni, dokumentirani volji človeka leta 1471. Vsi sosedje, ki so namenjeni na Kočevsko, pa naj si bo v katerikoli vas, pravijo še danes, da gredo »v Kočevje«. Kočevje v ožjem pomenu pa jim je vedno le »kočevsko mesto«; slična je raba še pri mnogih naših imenih, n. pr. pri Ribnici, Ložu, Vipavi itd. To neizpodbitno dejstvo bi sicer hotela današnja kočevska historiografija vreči med staro šaro, mi pa ga moramo tu le znova poudariti, ker je edina trdna podlaga, ki nam more služiti ob nadaljnjem raziskavanju.

Vrnimo se k imenu »Gaz«. V sorodstvo ga je mogoče spraviti edino z imeni Gače in Goče. Goče so znana vas v Vipavi, Gače pa imamo dvoje, Gače v Rogu smo že omenili. Druge Gače, danes ponemčene v Gatschach, ležijo ob Belem jezeru na Koroškem, a se omenjajo že l. 1267—68. kot »Chotschow« (Mon. Hist. Duc. Car. Nr. 2930). Če bi bile v kostanjeviški darilni listini mišljene koroške Gače, bi bilo to izrečno zapisano, kakor je poudarjeno že za dva druga darovana kraja, da ležita na Koroškem. Gre torej za kraj, ki leži na kranjskih tleh. Kranjska je velika, vendar poznejši obstoj imena Gače na Kočevskem nam kaže, da to ime tudi v starejših časih tod ni bilo tuje. Iskati ga moramo torej v prvi vrsti na kočevskih tleh, in sicer kot ime širše pokrajine.

Wolsegger obsega te pokrajine ni mogel določiti. G. Widmer pa se postavlja na komodno stališče, ko trdi, da je bila Kočevska ob doselitvi Nemcev brez imena. Ali ljudska duša dolénjskega Krasa je bila že tedaj tako budna in posebno v imenoslovju tako bogata, da je takšno mnenje naravnost nesmiselno. Pomislimo samo, da se nam v ohranjenih listinah prav one dobe omenjajo pokrajinska imena prav vse lo-

Kočevska moška narodna noša

čevske sosesčine: Lož je zapisan leta 1218, kot »provincia«, Ribnica l. 1220, kot »contrata«, dalje je l. 1228. imenovana mesto današnje Bele krajine »regio, quae Metlica dicitur«, in končno je dokazan iz let 1220., 1230. oziroma 1241. obstoj pokrajinskih imen Dobrepolje, Bloke in Poljane (nad Ko'po), imen, katerih pomen je še danes prav tako širok, kakor je bil tedaj (gl. Kos, Gradivo). Zdaj nam bo pač jasno, da je moralo tudi Kočevsko polje, osrednje podolje kočevskega Krasa, imeti že tedaj svoje posebno ime, saj brez slovenskih naselbin ni bilo niti sto let pozneje, ko so prišli tja predniki nemških Koče-

varjev. Da pa slufimo to pokrajinsko ime v imenu »apud Gaz« kostanjeviške listine, za to imamo posebno tehtne razloge v prometni geografiji tedanjih časov.

Kakor drugod, tako smemo tudi naše samostane srednjega veka šteti med glavne vzdrževalce tovarnega in trgovinskega prometa na večje daljave. Zaradi preskrbe soli, olja in vina, kakor tudi druge inozemske robe, je imel vsak samostan poseben interes na tem, da so pota do morja in Italije kolikor mogoče varna. Iz dokumentov vemo, da so dobili naši samostani svoje najbolj oddaljene posesti po večini na črtah, ki je bil po njih mogoč kar najbolj direktn tovarni promet proti zahodu. Tako je Gornji grad kultiviral tovarno pot, ki je držala preko Kamnika in Tolminskega v Cedad, a Bistra pri Vrhniki, Stična in Kostanjevica so imele vsaka svojo direktno pot do Trsta in Kopra. Stična je naselila zaradi tega v Laščah svojega infirmarija (zdravnika), pod Slevico je imela svoj dvorec (Dvorska vas), v Čerknici ribištvo, na Blokah in v Studencih pri Postojni pa posesti.

Tudi kostanjeviški samostan je dobil z zgoraj omenjeno listino iz l. 1234. oziroma 1249. prosto vsako trgovanje. Njegova najbolj prema črta do morja je držala po dolini srednje Krke ter dalje skozi Ribnico in Lož. Ribnica in Lož sta bili tedaj že stari kultivirani pokrajini dolenskega Krasa, zato se je najbolj divji, kulture najbolj potrebni del kostanjeviškega pota skrčil na primeroma kratko razdaljo od srednje Krke do Ribnice. Vstop do tega dela pota, ki je bil pri Kočevskih še do nedavna znan pod imenom »Weinweg«, je bil nad srednjo Krko označen po dveh starinskih gradovih, Stari Soteski in Rožeku. Na zahodni strani gozdnatega Roga tja do ribniške Male gore pa ležijo okoli Starega loga (402 m) in Poloma (396 m) pod južnim robom Suhe krajine (Hlinje 537 m) nižji kraški predeli, ki so bili pred prihodom nemških kolonistov menda izmed vseh najgostejše naseljeni (prim. številna slovenska krajina imena). In v tem kraju se nam zdi, da smemo iskati njih 14 kmetij, ki jih je bil prejel kostanjeviški samostan v dar z oznamenilom, da ležijo »apud Gaz«, blizu Kočevskega polja.

Preidimo k jezikoslovnemu razmotirvanju. Kaj naj pomeni ime Gaz kot krajevni pojem? Na to vprašanje najdemo indirektni odgovor v imenoslovni črti-

ci, ki jo je dal L. Pintar o vipavskih Gočah (LMK 1909, 127). Pri razlagi Goč namreč podstavlja Pintar koreniko »gatj«, ki pomeni v staroslovenščini isto kakor zagraja, jez, zágata. Zdaj pa pomislimo na kraško kotlino Ribniško-kočevskega polja. Na višje ležečo Ribnico ni moglo imeti nobeno geografsko svojstvo nižjega kočevskega dela tolik vpliv, kakor ga je imela kraška gorska prepona, ki loči kočevsko dno od bližnje Kolpe. Ta prepona višjega kraškega sveta zastavlja zaradi nezadostnih požiralnikov ob deževju vodne množine Ribnice in Kočevja v jezero, ki ima še danes južno od kočevskega mesta osem kilometrov dolžine, ki pa je nekdan s svojimi vodnimi zastavami ogražalo

Kočevska ženska narodna noša

vselej tudi celo Ribnico. Zato ni čudno, da je slovensko starinsko prebivalstvo imenovalo vso pokrajino v spodnjem delu tega kraškega povodja kratko Gat, oziroma, ker je »t« mehak, Gatj (apud Gaz). (Tudi Gače na Belem jezeru so dobile svoje ime po velikem plazu hribinskega drobirja, ki je zagatil gornji del jezera tako na ozko, da je človek mogel tam jezero premostiti.)

Ime Gaz, ki imamo v njem ohranjeno še čisto staroslovensko koreniko brez kake priponke, stopi po l. 1249. v ozadje in se v tej obliki ne prikaže več. Da, iz prve naslednje listine l. 1339., ki govori o ustanovitvi kaplanije pri novi cerkvi sv. Jerneja, bi se dalo pričakovati, da bo izginila vsaka sled tega imena. Posest grofov Ortenburgov se namreč tu imenuje »villa in Moswald« pač po prirodi tal, ki so jih našli doseljenci

(paralelna slovenska oblika za to ime je Čreta, močvirna tla v gozdu).

»Mooswald« je tvorba duha nemških kolonistov, »Gaz« pa slovenskih starih. Zaradi tega je umljivo, da je bila doba, ko je bilo staro ime novim doseljencem nepoznano. Spoznali so ga šele potem, ko so prišli v tesnejše stike s slovenskimi posedi. In tedaj so ga kaj kmalu povzeli in sprejeli v svoje imenoslovje, kakor še množico drugih imen. V drugi ohranjeni listini, ki je datirana l. 1363. in je torej 24 let mlajša od one prve, stopi namreč poleg Poljan Kostela, Osilnice in Gotenice prvič na dan tudi ime »Gotsche«. »Ako se mesto Kočevje danes tako imenuje in ne Mooswald, ... potem je moralo starejše ime izpodriniti mlajšega, ne pa obratno, kakor se rado poudarja,« tako piše k temu vprašanju tudi P. Jonke.

Samoglasnik »a« starega imena Gáz se je, kakor vidimo, preobrazil v »o«. Ime Gotsche pa je tudi po pravilih nemškega naglasovanja imelo še naglas na prvem zlogu (prim. vipavske Goče). To prizna tudi G. Widmer, v škrpce pa pride ob vprašanju, zakaj se pravi danes Gottschée in ne več Góttischee. Že l. 1386. in pozneje na mestnem pečatu iz l. 1471. najdemo pri inačicah pisave tega imena, Gotsew oziroma Kotschew,

priponko, ki kaže, da se je naglas preselil na drugi zlog.

Ti obliki je treba smatrati za prehod od »Gotsche« do »Gottschée«, vključ temu ju Jonke in Widmer kratko preskočita; prehod od enega »e« na dva prebredeta na ta način, da spravljata zadnji del imena v zvezo z imenom »See« (jezero). V slovenščini pa to preoblikovanje ni nobena stvarna, ne jezikovna nemogućnost, kakor bi trdil P. Jonke. Priponka »-evje« daje vsakemu slovenskemu samostalniku pomen zbornega imena (prim. grmičevje, leščevje, kóčevje, ladjevje, vejevje).

V dokumentu iz l. 1363. je vseh pet župnij, Goče, Poljane, Kostel, Osilnica in Gotenica, označenih izrečno še kot »territoria«, ki so si koordinirana, enakovredna. S stopnjevanjem svojega imena v Gočevje, Hočevje oziroma Kočevje pa se je ime Goče naenkrat dvignilo nad ostale sosedje in jih s svojim razširjenim pomenom prekrilo skoro popolnoma. Slovenski starinci so s tem na najlepši način poimenovali novo, neprimerno večjo zagato antropogeografskega značaja, ki obsega preko 800 km² in ki se je v njej mogel pred šestimi leti naseliti in ohraniti do danes narodič nemških Kočevarjev.

Tizianov muzej v Furlaniji

O priliki proslave 450. letnice rojstva velikega beneškega slikarja Tiziana Vecellia bodo spremenili njegovo rojstno hišo v Pieve di Cadore v muzej, kjer bodo shranjeni vsi dokumenti, ki se nanašajo na njegovo osebo.

V službi bližnjega

Od 1. do 4. avgusta se bo vršil v Ljubljani kongres slovanskih gasilcev, ki bo mogočna manifestacija slovanskega in jugoslovanskega gasilskega dela in njegove požrtvovalnosti.

Ce se ozremo nekoliko v zgodovino domačega gasilskega gibanja, vidimo, da je gasilstvo v naših krajih doseglo organizatorični višek l. 1919., ko je ravnatelj ljubljanskega vojaškega urada, pokojni Franc Barle združil obe vrhovni gasilski organizaciji, Slovensko deželno zvezo prostovoljnih gasilskih društev na Kranjskem in Zvezo slovenskih prostovoljnih gasilskih društev na Spodnjem Stajerskem. To društvo je razširilo svoj delokrog tudi na Prekmurje, nakar so se pridružila organizaciji še gasilska društva v Celju, Mariboru in Ptuj.

Na ustanovnem občnem zboru Gasilske zveze je bil izvoljen za gasilskega starosta ravnatelj Barle, po njegovi smrti leta 1926, pa so gasilci postavili na čelo organizacije gasilskega organizatorja in prvoboritelja gasilskega gibanja na Slovenskem, Josipa Turka. Pod okriljem Gasilske zveze se je ustanovila organizacija »Samopomoč«, ki skrbi za ponesrečene gasilce. Doslej je izplačala njih dedičem že 422.000 Din nosmrtnin. Danes šteje Gasilska zveza 39 žup, 675 članjenih društev in 22.000 rednih članov.

Človek, ki je prvi »izumil« ogenj, je storil nedvomno veliko dobroto človeštvu, ni se na zavedal, da mu bo ogenj ogražal življenje in imetje. Že najstarejši kulturni narodi so se skušali zavarovati pred uničujočo silo divjega ognjenega elementa. Kitajci so že v davni dobi uvedli zakon, ki je žigosal za zločinca vsakega, ki ni prišel ob požaru svojemu bližnjemu na pomoč. Več sto let pred Kristusom so poznali naprave za gašenje Grki, v Rimu pa je bilo za vlade cesarja Avgusta gasilstvo tako razvito, da se lahko primerja organiziranemu gasilstvu. S polomom starega kulturnega sveta in med preseljevanjem narodov pa so te pridobitve izgubile. Ljudje so se jeli naseljevati v mestih z ozkimi ulicami. Postavljali so lesene hiše in jih krili s slamo. Tako je zgodovina srednjega veka in starejše dobe polna ogromnih požarov. Šele konec 14. stoletja je mesto Avgsburg prenovedalo kritje hiš s slamo.

Temeljit preobrat v boju zoper ogenj pa je nastopil šele, ko je zlatar Anton Platner l. 1518. v Avgsburgu zgradil

prvo brizgalno. In vendar je moralo miniti še dve sto let, preden so iznašli cev za brizganje vode. In še novih dve sto let, preden so se gasilci vojaško organizirali.

Precej daleč sta prišla v tem pogledu Francija in Nemčija. V Drazdanah so imeli gasilci že l. 1686 redne vaje, Hamburg pa uniformirane gasilce leta 1750. Prva prostovoljna gasilska organizacija pa je bila ustanovljena leta 1846. Vse evropske dežele so naglo sledile temu primeru.

V naši dobi, ko zahtevajo tehnične in druge okoliščine mnogo večjo večino v omejevanju požarov, se je tudi gasilstvo močno izpopolnilo. Gasilstvo ni več postranska organizacija. V velikih mestih najdemo na uličnih vogalih telefonske naprave za obveščanje o požarih. V novjšem času so te naprave izpopolnili z aparatom, ki fotografira osebo, ki javi požar. Drugod, kjer žive ljudje še v napol patriarhalicnih razmerah, vrši dolžnost naznanjevalca ognja čuvar na posebnem stolpu. Par sekund po alarmu so ognjegasci že pripravljeni. In v par minutah so že na kraju požara z motornimi brizgalnami, ki mečejo mogočne vodne curke v ognjeno morje. Ognjegasci vdirajo v poslopje, prislanjajo lestve in razgrinjajo v slučaju potrebe ponjave, da se morejo rešiti tudi oni, ki so obkoljeni od plamenov ter so primorani skočiti skozi okna.

Koliko morajo pretrpeti gasilci v službi za življenje in imetek bližnjega! V novjšem času je gasilcu olajšano težavno delo z zaščito pred vročino in dimom. Obleke iz azbesta, pokrivale zoper dim in naprave za kisik omogočajo gasilcu, da se more neposredno približati ognju.

Danes je gasilstvo tako organizirano, da se zdi kakor da bi bil človek popolnoma varen pred ognjem. Toda v resnici je drugače. Število požarov kaže, da je nevarnost ognja še vedno velika. Tehnika, ki je iznašla toliko sredstev zoper ogenj, je na drugi strani ustvarila neštivilne nove nevarnosti. Bencin, ki žene sesalko požarne brizgalne, ima na vesti neštivilne požare. Prav tako elektrika. Z bliskovito naglico naznani požar — drugod pa povzroči s kratkim stikom strašne katastrofe.

S tem pa seveda še ni rečeno, da se nevarnost ognja ni omejila. Največji zaveznik ognja je nemarnost. Statistike pričajo, da so krive treh četrtin

no. Na drugi strani je pa največji sovražnik smotrenega gasilstva človek sam, ki »izgubi glavo«, kakor hitro je na strehi rdeči petelin. Popolnoma ne-

Gasilci v oblekah iz ezbesta

požarov lahkorniselnost, malomarnost in malobrižnost. 10 odstotkov požarov povzročijo samo vroči likalniki! Število požarov, ki jih zanetijo otroci brez nadzorstva, je naravnost ogrom-

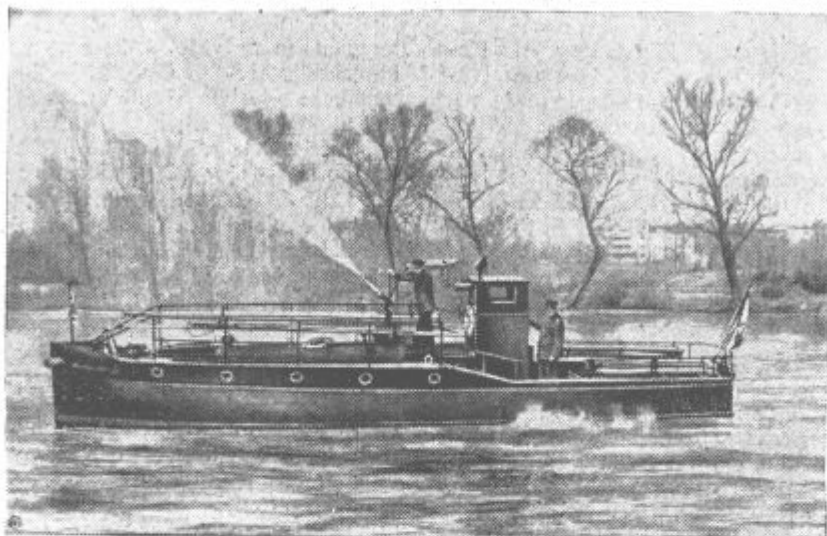
prizadeti gledalci vpijejo čisto kakor obsedeni in ovirajo reševalno delo. Prebivalci goreče hiše odpirajo vrata in okna. Tako nastane prepah, ki razširja ogenj. Škoro vedno se zgodi, da re-

Iz starih dobrih časov: parna brizgalna s konjsko vprego

šujejo ljudje, čijih, imetje je ograjeno, najbolj nepotrebne stvari. Kako strašne panike nastajajo v dvoranah, gle-

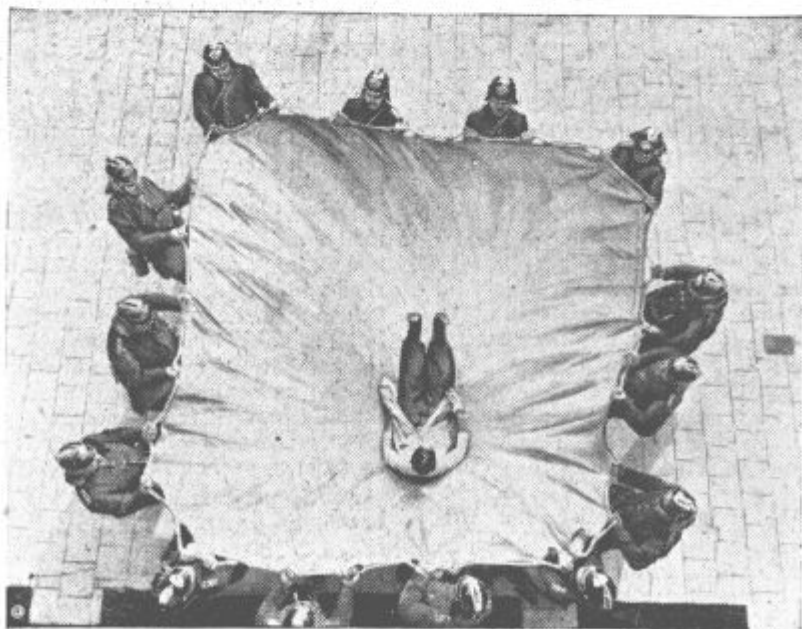
Pri vsej tej nevarnosti je edini pomočnik gasilec. Strahote bodoče vojne bodo njegovo vlogo še povečale. Čast

Motorni čoln za gašenje požarov v pristaniških krajih

далиščih, kinematografih in cerkvah! O tem pričata nedavna požara lesene cerkve v Romuniji in ameriške jetnišnice.

in priznanje gasilcem, čijih življenje je posvečeno strogemu izpopolnjevanju dolžnosti in ljubezni do bližnjega.

Zadnja rešitev: skok v ponjavo

Joseph Kessel

Suženjska gostija

Kakih deset kilometrov od Hararja leži vasica Haraoué. Naselbina šteje nekaj stožčastih koč, ki pa so tako razpostavljene, da učinkujejo z nepopisno ljubkostjo podeželja in samote. Ob vznožju te vasiice ima svoje imenje Monfreid, ki ga je kultiviral z veliko ljubeznijo in je tudi poskrbel, da ga namaka voda. Tukaj počiva po svojih tveganih in skrivnostnih podjetjih po etiopski goščavi in med zapuščenimi otoki Rdečega morja.

Zares ena najprijaznejših točk sveta. Tropsko podnebje omiljuje višina v senci kavovca in bananovih dreves. Potoček, ki mu je »gusar« preusmeril tek s svojo izkušeno roko, šumlja skozi veliki vrt. V zraku krožijo ogromni jastrebi, svetlika-joče se papige, kosi, sijoče srebrne čaplje. Vitki, napol nagi Somalijci se gibljejo med drevesi. Iz vasi se sliši petje Galasov.

V somraku se včasih spusti čarodej iz Haraouéa z razmršenimi lasmi in mističnimi pogledi v vrt. Prihaja, da prežene temu ali onemu služabniku mrzlico z razbeljenim železom, s katerim vžge bolniku križ v peto. Potem leže na zemljo noč s svojim krasnim spremstvom zvezd in z južnim križem. Od časa do časa prodre do hiše tulenje hijen. Monfreid igra stare pesmi o morju na klavirju in med vsakim odmorom pripoveduje fantastične zgodbe, spomine na resnične doživljanje. Čim napoči dan, dela Monfreid v svojem vrtu ali se sprehaja po divni okolici z razgaljenim gornjim životom, bos in golglav. Ne boji se ne solnca, ne bodic, ne ostrega kamenja.

Samo on je mogel aranžirati ta izredni večer, ko smo brez nadzorstva in brez mask mogli dotekniti predmet našega raziskovanja.

Tretji dan po našem prihodu smo videli, kako se je pred teraso pojavila stara ženska. Zavita v cunje, vsa nagubana in sključena je čepela na robu veselo žuborečega potoka. Čakala je s potrpežljivostjo, ki se je zdela neizčrpna. Približala se ji je mlajša močna ženska in sedla molče k nji. Potem so se ustavili pri njuju trije moški z razširjenimi nosnicami in debelimi rdečimi ustnicami. Prišli so še drugi moški in ženske. Monfreid si je prizadeval vzbuditi videz, da

vsega tega ne vidi. A že smo v skupini spoznali poteze in gibe, ki so bili lastni vsem, ki smo jih videli v hararski okolici kloniti v jarmu hlapčevstva.

»Sužnji!« je vzkliknil Lablache in stekel po svoj fotografski aparat.

Vprašal sem Monfreida, ki ga nismo pustili samega ne na njegovih pohodih čez planine, ne na potu skozi struge rdečih rek: »Kako si storil, da so se zbrali tukaj?« Ni odgovoril. Samo smehljaje se je.

Njegovo bistro oko je preštelo goste in je videlo, da jih je dovolj. Dal nam je znamenje, naj mu sledimo. Približali smo se skupini. Oči vseh so obvisle na nas. Še nikoli nisem videl pogledov, ki bi tako jasno tolmačili tako elementarno misel. Samo oči mirnih, boječih in pasivnih prežvekovalcev lahko izrazijo misel teh velikih, vrtečih se zrenic. Očitno so ti ljudje pričakovali od nas vse dobro ali vse slabo.

Med njimi so bili zelo izmozgani in zelo debeli, zelo mladi in zelo stari. Starka je majala z glavo, močna črnka je gladila svoje težke, viseče grudi s strašno živalsko čutnostjo. Neka druga ženska s gladko ostrizanimi lasmi je spominjala na samico gorile. Velik satan s krasnimi mišicami in odprtimi usti je nudil sliko divjosti in naivnosti. Ne! drugi, ki se je tresel od mrzlice, se je skušal smejati, da so mu šklepetale bele čeljusti. Neki otrok je stal nepremično in je motril naše bele obraze z grozo. Vsi, moški in ženske, so bili nagi do pasu.

Navzlic vsej raznolikosti so si bili med seboj strašno podobni. Njih ustnice, nosovi, nizka čela, njih živalska bit se je risala tako jasno, kakor je nekoč železo žigosalo kaznenice. Od rodu do rodu so bili predniki teh nesrečnikov ujetniki. Rezerva človeške živine. Moški za dela, ženske za naslodo zmagovalcev, ki so s triumfalnim krikom požigali vasi in gnali pred seboj v divji mešanici vse, kar so zajeli — črede in prebivalce.

Monfreid je spregovoril z njimi par besed, ki jih nismo razumeli. Plamen skoro nečloveške hotnosti se je nenadoma zasvetil v očeh vseh. Človek z mrzlico se je nehal tresti. Poteza, kakršne je zmožna le žival roparica, je zaigrala krog usten velikega satana, samica gorile je izplazila svoj debeli jezik čez mesnate

ustnice, otrok je brusil zobe in celo star-
ka se je dvignila na noge.

Potem je izbruhnil smeh in krik. Vsi
ti brezizrazni, plahi obrazi so se razširili
v elementarnem, pronicajočem veselju.
Osupli smo motrili te razpuščene divje
sile, ki so dajale celo najbolj uvelim li-
cem nekaj divje otroškega izraza.

Monfreid se je napotil proti stožčaste-
mu senčnemu stogu, ki ga je rabil za ku-
hinjo. Sužnji so ga spremljali z radost-
nim tulenjem.

tem je šlo krvavo, kadeče se, odrezano
in odtrgano meso iz roke v roko...

Starka in otrok, ki sta bila prešibka,
da bi se z drugimi trgala za plen, sta vpi-
la in zahtevala svoj delež. Ko sta se na-
zadnje prerila, nista dobila nič več.
Vrgla sta se na čreva in sta jih slastno
goltala.

Znočilo se je. Jastrebi-mrhovinarji so
prileteli v naglem letu. Mila svetloba se
je razlila čez drevesa. V vrtu so čepele
skupine in v njih rokah so še pokale

*Joseph Kessel (1), vojaški zdravnik Peyré (2) in poročnik Lablache-Com-
bier (3) s svojim črnim spremstvom*

Prišli smo do drevesa, h kateremu je-
bil privezan krasen abesinski vol z grbo
in liri podobnim rogovom. Že zjutraj
sem bil videl žival in sem menil, da se je
zatekla in so jo privezali k drevesu, do-
kler se ne javi lastnik. Še vedno nisem
razumel, kaj se pripravlja... Nenadoma
pa je stopil Monfreidov kuhar iz stoga
ter izročil velikemu sužnju ogromen ku-
hinjski nož. Suženj je bil z enim skokom
pri živali, ki je jela trepetati in tuliti s
šibkim glasom. Nož se je zablskal po-
leg žile dovodnice. Zamizal sem. Ogla-
sila se je dolga, strašna tožba, potem je
zašumela mesnata masa in padla na tla.
Prišlo me je, da bi zbežal. Toda prizor,
ki je sledil, je bil tako strašen, tako divji,
da me je prikoval na mesto. Sužnji so
padli po plenu.

Odrli so kožo v nekaj trenutkih s prsti,
ki so se zdeli oboroženi s kremplji in po-

kosti, ki so jih lomili prsti in krepki
zobje. Praznik se je šele pričel.

*Pošta časti umetnike
Slika velikega španskega slikarja Goye
(1746—1828)*

Pod ledom čez severni tečaj

Nedavno se je mudil kapetan George Hubert Wilkins v Amsterdamu, kjer izdelujejo instrumente za merjenje težnosti, ki jih potrebuje za svojo podmorsko pot na severni tečaj.

O svoji ekspediciji v podmornici na severni tečaj je dal Wilkins časnika-jem zanimiva pojasnila. Podmornica je bila prej last ameriške vojne mornarice. Wilkins jo je vzel v najem proti letni najemnini enega dolarja, kajti popolnoma zastoj je Amerika ni hotela dati.

Na ladji bosta spredaj dva mogočna žarometa. Dalje jo bodo opremili z vsemi napravami za omiljenje tresenja aparatov in s potrebnimi sredstvi za vrtnanje in topljenje ledu. Wilkins bo vzel s seboj goriva za sedem tisoč milj vožnje. Pod vodo bo podmornica lahko vozila z brzino treh vozlov na uro.

V podmornici bo osemnajst mož. Deset mož posadke iz osem znanstvenikov. Med drugimi znani raziskovalec dr. Sverdrup, mogoče tudi poročnik Dahl, ki se je svojčas udeležil polarne ekspedicije z dr. Sverdrupovim očetom. Poleg znanstvenikov pojde na pot tudi filmski operater, ki bo snemal prizore.

Wilkins se nadeja, da odrine na pot prihodnje leto v maju iz Kanade in sicer najprej na severne Spitzberge. Dva meseca bodo proučevali podmornico pod ledom. Če se bo pokazalo, da je čoln potreben še naknadnih popravil, se bo odprava vrnila s Spitzbergov v Ameriko ter bo podmornico popravila kakor bodo zahtevala izkustva. Če pa se bo pokazalo, da je podmornica v sedanjih oblikah kos svoji nalogi, bo Wilkins takoj nastopil vožnjo čez severni tečaj proti Ameriki. V tem primeru upa, da bo lahko v avgustu l. 1931. zopet v New Yorku, in sicer prvi, ki se mu bo posrečilo najti pod ledom najkrajšo pot med Florido in Aljasko, Evropo in severno Azijo.

★

Ko je nekega majskega jutra l. 1928. svet izvedel novico, da je letalo preletelo Severno ledeno morje, je svet prvič slišal imena George Hubert Wilkins. V priznanje tega odličnega čina v letalski stroki — Wilkins je letel z enostrojnimi aeroplanom tipa Lockhe-

Vega, ki ga je krmil poročnik Eyselton in je napravil 2200 milj vožnje od Pointa Barrowa (Aljaska) na Spitzberge — je kralj Jurij V. povzdignil Wilkinsa v plemiški stan. Pozneje je Wilkins podvzel še dve uspešni ekspediciji v kraje južnega tečaja. Udeležil pa se je tudi Zeppelinovega poleta okolu sveta.

Sir Hubert Wilkins in njegova mlada žena, gledališka umetnica Suzana Bennett

Večina ljudi naše dobe bi pač bila zadovoljna, če bi v vsem svojem življenju dosegla vsaj polovico tega, kar je dosegel Wilkins zadnji dve leti. In vendar ni bilo prejšnje Wilkinsovo življenje nič manj bogato na činih.

Spomladi 1926 se je napotil Wilkins s tremi letali v Aljasko. Čeprav je naslednje poletje preletel kakih 5000 milj, ko je prevažal zaloge goriva iz Fairbanksa v Point Barrow — razdalja med tema točkama znaša 550 milj — se mu ni posrečilo doseči cilja, ki si

ga je bil zastavil. (Ti poleti so bili priprava za pravi polet čez Severno ledeno morje.)

Preletel je petkrat gorovje Endicott in ugotovil, da je visoko 10.000 čevljev, medtem ko so poprej smatrali, da doseže jedva polovico te višine. Po nesreči sta se mu dve letali pri pristajanju v Fairbanksu zdrobili. Usoda je hotela, da je na ta način izgubil še tretje letalo, in to baš v trenutku, ko je bilo natovorjeno in se je pripravljalo k startu.

Nekateri finančniki, ki so podpirali Wilkinsa, so zaradi tega izgubili pogum, vendar pa se je Wilkinsu posrečilo namestu njih dobiti nove kapitaliste. Naslednje leto se je vrnil v Fairbanks, topot z dvema letaloma Stinsonovega tipa. Letel je z njima na Point Barrow in 29. marca je startal s pilotom Eyelsonom na poizvedovalni polet čez Severno ledeno morje. Njegov načrt je bil preleteti 600 milj v severno-zapadni smeri, potem pa 200 milj v južnem pravcu in se potem vrniti k izhodiščni točki.

Letalo je že imelo za seboj kakih 550 milj v severno-zapadnem pravcu, ko se je pojavil defekt v motorju: Tedajci je Wilkins spoznal, da je napočil trenutek, ko bi se dal v Severnem ledenem morju doseči nov čin drznosti. Medtem ko je pod seboj gledal neskončno ledeno puščavo, si je izbral pripravno mesto za pristanek. Dal je Eyelsonu znamenje, naj se spusti na tla in je poskrbel vse potrebno za morebitno nezgodo. Sreča pa mu je bila mila in letalo je pristalo gladko med plavajočimi lednimi polji.

Dve uri so trajala popravljajna dela in Eyelsonu so prsti v ledenem mrazu tako zmrznili, da so jih morali pozneje amputirati. Wilkins je začel meriti globino morja in je dognal, da znaša globina vode na prostoru, kjer je pristalo letalo, približno 3 milje. Led, razmerno nov, pa je bil debel tri čevlje in pol. Ko je meril vodo in led, so se na južni strani nabrali oblaki, ki so obetali nevihto. Wilkins je zato startal proti Barrowu. Start je bil uspešen, toda po jedva deset minut trajajočem letu se je izkazalo, da mora letalo vnovič pristati. Topot je Eyelson stroj dobro popravil in zopet se je dvignilo letalo z ledenih tal v smeri proti Barrowu. Veter, ki ga je imel aeroplan proti sebi, pa je silno oviral polet. Sredi noči sta

prišla Wilkins in Eyelson v snežni vihar. Položaj je bil še opasnější, ko je stroj nenadoma odpovedal pokorščino — izkazalo se je, da je bila izčrpana zaloga bencina! Sredi arktične noči, v snežnem viharju je sklenil Ben Eyelson, ki ga je pozneje doletela tragična smrt v severno-zapadni Sibiriji, da pristane tretjič tekom enega dneva na ledu. Topot pa se je letalo razbilo, a neustrašena letalca sta ostala pri življenju.

Pošpot čez plavajoče ledene plošče ni bil za Wilkinsa nič novega, tudi 100 milj dolga pot mu ni jemala poguma, saj je vendar prebil svoja učna leta v Arktidi z Vulhjalmsom Stefanssonom (v letih 1913.—1916.). Temeljito je spoznal tehniko polarnega potovanja in metode, ki prisilijo človeka, da se nemejeno dolgo časa preživlja z ribami in drugo morsko živaljo. Imela pa sta še dovolj prepečenca in čokolade kakor tudi dovolj strojnega olja, ki sta ga lahko nesla proti obali. Za prvo silo bi bila morala loviti samo tjujenje, ki bi jima bili služili za prehrano in gorilni material. Svoje stvari sta transportirala na saneh, ki sta jih bila napravila iz lesa razbitega letala. Vsako noč sta spala v sneženih hišah, ki jih je bil napravil Wilkins. Slednjič sta dosegla Point Barrow brez posebnih ovir, čeprav se je Wilkinsu enkrat med potoma udrl led in se je do ramen pogreznil v vodo.

Sir Hubert Wilkins, član kongresa in jurist, se je rodil 31. oktobra 1888 v Južni Avstraliji in je doživel prvo pustolovščino kot tiskovni fotograf v turški armadi za časa balkanske vojne. L. 1913. je spremljal kanadsko ekspedicijo na severni tečaj. V letih 1919.—1925. se je udeleževal poletov iz Anglije v Avstralijo. Proti koncu l. 1925. je spremljal Shackleton-Rowettovo ekspedicijo na južni tečaj in je pozneje vodil za Britski muzej ekspedicijo, ki je dobila po njem naziv Wilkinsove odprave. Vodila ga je v Avstralijo in na avstralske otoke.

Wilkins ni pustolovski človek. Njegovi načrti so resno preiščeni. Uspehe, ki jih dosega, ima pripisati obvladanju slehernega položaja. Wilkins je tudi izboren govornik ter piše zelo pobudno in poučno, toda neprestani načrti in priprave mu jemljejo čas za vse ostalo delo.

Najbolj demokratična ameriška republika

K stoletnici Uruguaya

Kot prvi Evropec je stopil na tla današnjega Uruguaya Juan Diaz de Solis, ki je l. 1512. odkril izliv reke La Plate. Kmalu se je razvila srdita borba za posest te zemlje. Portugalci so l. 1680. poslali iz Ria de Janeiro ekspedicijo, ki je osnovala neposredno na nasprotni strani Buenos Airesa naselbino Colonio, s katero si je hotela zasigurati oporišče ob La Plati. Španski kolonisti v Buenos Airesu niso nič kaj posebno radi gledali nove naselbine, vendar so se šele decembra l. 1726. odločili za energičen odpor proti trdovratnemu prodiranju Portugalcev ter so ustanovili kakih 200 km južnovzhodno Colonie Montevideo. Tako sta si tekmeča stopila drug drugemu na vrat. L. 1777. se je Špancem posrečilo razdejati Colonio in pregnati Portugalce. Spor pa ni bil s tem še končan. Nasprotno, še pojačal se je, ko sta razglasili Brazilija in Argentina svojo neodvisnost. Obe republiki sta na tihem računali, da se bo sta polastili tudi uruguayskega ozemlja. Od l. 1811. do l. 1828. so tudi res divjali boji za sporno ozemlje in l. 1828. je Brazilija celo poskusila anektirati deželo. Ta korak je popolnoma razumljiv, če pomislimo, da je šlo vendar za važno obvladanje izliva La Plate in za posest silno bogate zemlje.

Slednjič se je Uruguayu s pomočjo Angležev le posrečilo otresti se jerobov in zagotoviti si neodvisno in svobodno mesto. Dne 18. julija 1830 je stopila v veljavo ustava, ki jo je bil sprejel urugvajski kongres že l. 1829. Ustava je bila, kakor vse konstitucije tedanjih južnoameriških republik, posneta po ustavi Zedinjenih držav.

Novi državi se je kmalu nudila prilika, da je preizkusila svoje sile. Prvič se je morala postaviti po robu vsemogočnemu argentinskemu diktatorju de Rosasu, ki je nagajal urugvajski samostojnosti med l. 1838. in l. 1852. Z nagajivostmi pa je pričel tudi paragvajski diktator Lopez. In prišla je še tretja nadloga — nasprotja in strankarske borbe med »coloradosi« in »blancosi«. Vendar je bila urugvajska republika že tako moč-

na, da je tudi ta rovarenja niso mogla zrušiti. Da se to ni zgodilo, gre v nemali meri hvala zemljepisnemu položaju Uruguaya.

Ustava, ki jo je dobila urugvajska republika l. marca 1919, je državo docela pomirila. Od l. 1830. do l. 1919. so bile razmere v Urugvayu podobne razrvanim prilikam v sosednih državah, kjer so se borile za vodstvo strankarske klike in diktatorski pohlepniki. Z novo ustavo pa je napravila urugvajska republika mogočen korak naprej. Danes ne oporeka nihče, da je Uruguay najbolj demokratična republika v vsej Ameriki. Izvršilne moči pa nima več samo državni predsednik, ki ga kakor poprej voli ljudstvo samo za dobo štirih let, ampak mora oblast deliti z »narodnim upravnim svetom«, ki šteje devet, tudi od ljudstva izvoljenih članov, katerih trojica pa se menja vsaki dve leti. Republika torej nima več predsedniškega namestnika in se v ostalem drži tudi preizkušenega sistema dveh zbornic. L. 1921. so dobile tudi ženske volilno pravico.

Na urugvajsko republiko so izmed vseh držav Južne Amerike najbolj vplivale evropske ideje poveljne dobe. Kot prva je uvedla osemurni delavnik; zaščita za delavstvo pa je bila izgrajena tudi po drugih smernicah. Uruguay je odličen član Društva narodov v Ženevi.

Po svoji površini, ki znaša 187.000 kvadratnih kilometrov, je Uruguay najmanjša republika južnoameriškega ozemlja. Prebivalstva šteje še ne cela dva milijona, okolu 450.000 duš živi v prestolnici Montevideu. Republika se ima zahvaliti za svoj gospodarski razvoj svoji izredno ugodni gospodarski legi in milemu podnebju. Ozemlje in kvaliteta tal, vodno bogastvo dežele, zmerna klima, vse to je ustvarilo pogoje za poljedelsko in živinorejsko deželo najčistejšega kova. 90% celokupnega izvoza tvori meso in volna. Tudi pri najslabši letini pokrije poljedelstvo in plantažno gospodarstvo najmanj lastne potrebe, v dobrih letinah pa je prebitek pridelkov tolik, da republika lahko izvažajo svoje žito in druge pridelke. V najnovejšem času se je razvila vrtna kultura tudi

vzdolž obale reke La Plate. Glavni odjemalci urugvajskih pridelkov sta Nemčija in Anglija. Seveda pa skušajo tudi tukaj Zedinjene države dobiti premoč.

*Predsednik urugvajske republike
dr. Juan Campisteguy*

Uruguay je še sredi svojega razvoja. Po zadnjih dognanjih je še 80% zemlje, ki je izvrstna za obdelovanje, neizkoriščene za poljedelstvo. Produktivna sila dežele se torej lahko mogočno dvigne. Politika sedanje vlade je predvsem usmerjena na to, da čim bolj razširi prometno mrežo. K temu je pripomogla le-

tošnja proslava v precejšnji meri in še tembolj, ker je Uruguay s svojim »rožnim mestom«
Montevideom najprihljubljenejša država v latinski Ameriki.

Duhovno življenje se je v Uruguayu razvilo šele v zadnjih dveh desetletjih. Še na prelomu stoletja je bilo 50% prebivalstva nepismenih. Mlada urugvaj-ska književnost in umetnost sicer ne ta-jita svojega španskega porekla in se celo tesno vežeta na svojo prvenstveno kul-turo, vendar pa so povsod v javnem živ-ljenju na delu sile, da postavijo to drža-vico na vodilno mesto v Južni Ameriki.

Omeniti velja, da je zlasti socialna zakonodaja Uruguaya zelo velikopotezno zasnovana. Vsakemu delavcu in prebi-valcu Uruguaya je mesečno zasiguranih najmanj 70 pezov mezde in vsakdo, ki živi najmanj 15 let v deželi, je deležen tudi pravic starostnega zavarovanja.

Program proslave stoletnice Uruguaya je razdeljen na dva dela. Prvi del, ki traja do 31. avgusta, je posvečen sport-nim tekmam za svetovno prvenstvo v nogometu. Pri teh tekmah je Jugosla-vija dosegla zelo častne in odlične zma-ge. Drugi del svečanosti se začne 15. de-cembra in bo trajal do konca marca 1931. Posvečen bo velikim državnim praznikom, sprejemom tujih misij in slič-nim prireditvam.

V Uruguayu živi tudi nekaj jugoslo-venskih kolonistov. Dežela se jim je ta-ko prikupila, da jo smatrajo za svojo drugo domovno.

430 m pod morsko gladino

Dva ameriška učenjaka, zoolog dr. Wil-liam Bebe in Ortis Barton, sta se pogrez-nila v jekleni krogli v rekordno globino 430 m pod vodo. Ta potapljaški čin, ki je petkrat večji od dosedanjih globinskih re-kordov, sta napravila pri otoku Nonsuch, kjer se je pod Bebejevim vodstvom utabo-rila Bermudska oceanografska ekspedi-cija. Teža jeklene krogle, koje notranji premer znaša 142 cm in ki je več cm de-bela, znaša pet stotov. V krogli sta imela učenjaka kisik in telefonsko zvezo. Kro-glo so spustili v popolnoma mirno vodo, kakih osem km od otoka. Nedvomno je zaradi nje teže zdrknila navpično navzdol in dolžina kabla, na katerem je bila pri-trjena, je resnično dosežena globina.

Aparat je bil napravljen iz posebno od-pornega jekla po navodilih Bartona, ki je napravil načrt zanjo sporazumno z dr. Be-bejem. V globini 430 m je bil vodni pritisk nad kroglo 652 funtov na kvadratni palec ali nad 43 atmosfer in teža vode, ki je pri-tiskala na kroglo, je znašala kakih 3100

ton. Pritisk vode ni niti najmanj deloval na kroglo, kar je Barton sporočil po tele-fonu, ko je dal v globini 430 m pod mor-jem povelje, naj ustavijo spuščanje. Nje-gov glas je bil prav razločen in jasen.

V tej globini se solčna svetloba izgubi; samo modro vijoličasti žarki s konca spek-truma pronicaajo v to globino. Pri 1000 m globine bi se opazili le še skrajni vijoliča-sti žarki, v nadaljnji globini 1000 do 1700 m pa bi tudi ti popolnoma izginili.

Ribe v teh globinah so doslej ujele samo ekspedicije v globokem morju na ladjah »Challenger«
in »Arcturus«. Bebe jih je vlovil s posebnimi velikimi mrežami. Pri prvem obisku v globini pa nista mogla učenjaka takoj razločevati med temi mor-skimi prebivalci, ki pripadajo oni čudni vrsti, ki jo je Bebe že raziskoval in ki ima svoj lastni svetlobni sistem. Ta samoraz-svetljava obstoji v posebnih pripravah, ki jih še ne poznamo in ki jim moramo iskati pojasnila v še malo raziskanih organskih kemičnih snoveh luciferina in luciferasa.

Finska

O b razsuhu ogromnega ruskega carstva je nastalo na nekdanjem njegovem ozemlju petero samostojnih držav, od katerih je — razen Poljske — Finska najpomembnejša, največja, ter kulturno in gospodarsko najmočnejša. Finska republika meri 388.451 štirijaških km in se razprostira na vzhodni strani tako imenovane fensokandijske kotline. Nje južno mejo tvori Finski zaliv, na zapadu Botnijski zaliv ter švedsko-norveška meja. Na severu meji Finska deloma na Norveško, deloma pa na Severno ledeno morje, na vzhodu pa se dežela stika vzdolž cele meje s Sovjetsko državno zvezo, oziroma z največjo sestavno državo te zveze, z Rusko sovjetsko federativno socialistično republiko. Po svojem obsegu sestoji današnja Finska iz starega zgodovinskega ozemlja in iz okraja ob reki Pečengi, ki ga je Rusija odstopila Finski o priliki mirovnega sklepa l. 1920.

Zemljepisno ima finska republika enoten značaj. Nje obrežje je močno

Tornea, mejna reka s Švedsko, Kemi, Ulea, Kymene in Vuoksen, ki se izliva v Ladoško jezero. Južni in srednji del dežele dosega povprečno 150 do 200 m

Predsednik finske republike Ryti in finska prestolnica Helsinki

razčlenjeno, polno otokov, globokih zajed in zalivov; glavni znak notranje dežele so številna jezera, ki jih štejejo do 35.000 in ki zavzemajo več kot deseti del površine vse države. Izmed jezer je največje Ladoško, ki pa je na polovico rusko. Glavne finske reke so:

nadmorske višine, vzhodni del ož razvodju med Finsko in Karelijo se dviguje do povprečne višine 250 do 300 m in le na laponskem severu dosega nekatere točke višino 1000 m. Dežela je močno porasla z gozdovi, le na skrajnem severu prevladuje značaj tun-

»Kmečki stotnik«
vodja lappovcev Vihtori Kosola, ki so
ga nasprotniki baje zastrupili. Slika ga
kaže v tipični pozi »velikega italijan-
skega diktatorja«

dre. V severnem gozdnem pasu ima večino breza, južneje pa so ogromni gozdovi iglastega drevja; v obrežnem pasu je razširjen hrast, od ostalih listnatih dreves pa sežejo proti sredini dežele na sever še lipa, brest, jelša in javor. Živalstvo teh gozdov ni preveč raznoliko. Sem pa tja se še najde los, jelenov in srn pa na Finskem ni, beli zajec je razširjen po vsej državi, navadni sivi poljski zajec pa le v nje najjužnejšem delu. V tundrah severnega dela živi volk in severni jelen, domača žival Laponcev. Zato pa je ptičja favna, ki živi ob rekah, jezerih in močvirjih, zelo pestra in finsko vodovje je zelo bogato raznovrstnih žlahtnih rib.

Na ozemlju finske republike živi okroglo tri in pol milijona prebivalcev. Po narodnosti jih je pretežna večina Fincev, na vzhodnem in južnem obrežju pa prebiva v strnjemem ozemlju 350 tisoč Švedov, ki tvorijo desetino vsega prebivalstva. Rusov je v državi le okoli 5000, ker priseljencem iz zadnjih desetletij pred revolucijo sedanja vlada ni priznala državljanstva in so se morali izseliti. Rusi prebivajo večinoma v viborškem okraju ob ruski meji, ki je bil zadnje čase priljubljeno zatočišče vsem političnim beguncem, pa tudi za-

Pogled na mesto Turku

radi bližine Petrograda je bil ta okraj skoro posejan z vilami in hišami inovitejših slojev. Te naselbine so finski nacionalisti skoraj popolnoma iztrebili, kakor poroča o tem ruski pisatelj Minclou v svojih spominih. Po veri je na Finskem 98 odst. luterancev in le pol-drugi odstotek pravoslavnikov.

Glavno mesto Finske Helsinki (švedsko Helsingfors) ima preko 200.000 prebivalcev, od teh $\frac{1}{3}$ Švedov in leži zelo slikovito na granitnem polotoku ob Finskem zalivu. Večja mesta so še Viborg, Björneborg, Wasa, Tammerfors, Kuopio i. dr. Finci so zelo nadarjeni in zdrav narod, ki si je kljub svoji malostevilnosti stekel že visok sloves zaradi vzorne ureditve šolstva in zdravstva. V sportu je Finska na vsaki mednarodni prireditvi med prvimi narodi sveta. Po številu nepismenih pa je takisto v prvih vrstah, kajti nepismenost je na Finskem iztrebljena skoro popolnoma. L. 1923 so našli le 0,6 odst. nepismenih ljudi, starih nad 15 let. Poljedelstvo je na Finskem na visoki stopnji in se ž njim bavi skoro 70 odst. vsega prebivalstva; 14 odst. Fincev je zaposlenih v industriji (predvsem lesni, papirni in keramični), 7 odst. pa se jih živi od trgovine.

Finski narod spada po svojem poreklu v skupino finsko-ugrijskih plemen in po jeziku v uraloaltajsko jezikovno družino. Razdeljen je v dve plemeni: Tavaste (na zapadu) in Karelece (na vzhodu); od slednjih jih živi nekoliko sto tisoč v območju Sovjetske državne zveze, v avtonomni Karelski republiki. Iz zgodovine Fincev, ki imenujejo svojo državo Suomi, nam je znano, da so že v starem veku našega štetja živeli približno na današnjem ozemlju. Že Tacit in Ptolomej poročata o narodu Fennov in Phinnov. V krog zgodovine in evropske kulture so stopili v 12. in 13. stoletju, ko so Švedi v treh zaporednih križarskih pohodih razširili po deželi krščanstvo, obenem pa tudi zavojevali deželo in politično podjarmili finski narod. Odslej je bila Finska sestavni del švedske kraljevine kot nekaka primogenitura vsakokratnega švedskega prestolonaslednika. Kneževina pa je vodila vedne boje z rusko aristokratsko republiko novgorodsko, dokler se nista obe državi sporazumeli glede mej. Pod kraljem Gustavom I. je škof Micael Agricola uvedel luteranstvo, ki je še danes vera pretežne večine naroda. Po propadu

novgorodske republike je moskovska Rusija prevzela vodstvo ruske ekspanzije ob finskem zalivu in si že l. 1721. v drugi nordijski vojni pod vodstvom Petra Velikega osvojila južni del Karelije z mestom Viborgom; čez dvajset let je Rusija razširila svojo posest še dalje proti severu, dokler ni vsa Finska padla l. 1809. pod oblast Rusije.

Finski deželni stanovci so se poklonili carju Aleksandru I. kot finskemu velikemu knezu, ki je potrdil stare svoboščine plemstvu in cerkvi. To stanje je trajalo do 80. let prejšnjega stoletja, odslej pa je Rusija postopoma zoževala samostojnost finske države in jo z reorganizacijo uprave popolnoma podredila ruski oblasti. Ta proces je dokončal car Nikolaj II. l. 1899. z znanim februarским manifestom, ki je finški deželni zbor spremenil v nekako posvetovalno telo in podredil državno upravo ministrstvu v Petrogradu. Dve leti kasneje je bila razpuščena še finska vojska, še prej pa je prišla pošta in carina pod kompetenco osrednjih oblasti. Ob prvi ruski revoluciji l. 1905. je car nekoliko omilil svoj manifest, l. 1910. pa se je zopet vrnilo vse na stari tir. Finska je bila podrejena ruskim zakonom in ruski upravi, kljub živahnim protestom deželnega zbora in njegovega predsednika Svinhufvuda, ki so ga l. 1914. pregnale ruske oblasti v Sibirijo.

Ob ruski revoluciji l. 1917. se je obnovila Finska samostojnost, vendar je dežela ostala v zvezi z Rusijo. Umerjeni meščansko-socijalistični blok pa je vztrajal na popolni samostojnosti, zato je tedanji predsednik ruske začasne vlade Kerenski razpustil deželni zbor. Ker pa se je morala Kerenska vlada kmalu umakniti boljševikom, so Finci porabili politične težkoče v Petrogradu ter ponovno proglasili samostojnost, kar je vodilo k boljševiškem uporu v Helsingforsu. Kratki boljševiški vladi je sledila vlada nacionalistov, ki sta jo vzpostavila nemški general grof von der Goltz in bivši carski general baron Mannerheim s pomočjo nemške vojske in finskih dobrovoljcev, ki jim je poveljeval Mannerheim. Po pokolju meseca maja v Helsingforsu je bila strta moč boljševikov in Nemcem prijazno vladno je prevzel imenovani Svinhufvud. Po porazu Nemčije je na Finskem nastopila vlada z meščansko večino, ki je l. 1919. izdelala in sprejela republikansko ustavo. Pod prejšnjo

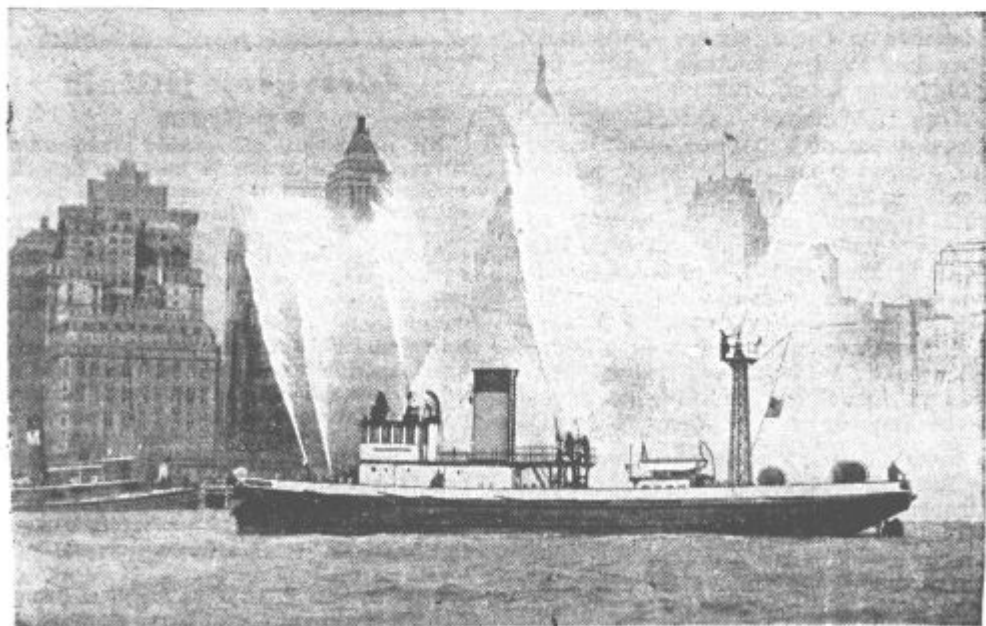
vlado je bil izvoljen za finskega velikega kneza nemški princ Karl Hesenski, ki pa zavoljo propada Nemčije nikoli ni zasedel prestola. Po daljših bojih z Rusi so slednji 14. oktobra 1920, prisiljeni zaradi težkoč meščanske vojne in tuje intervencije, sklenili mir s Finsko in ji v mirovnih določbah priznali popolno samostojnost, odstopivši ji obenem ozemlje ob reki Pečenggi. Po sklepu Društva narodov iz leta 1921, so bili Finski prisojeni tudi sporni Alandski otoki, ki jih je Švedska zahtevala zase.

Tako formirana država se je z znano žilavostjo finskega naroda lotila obnove in razvoja dela in je v kratkem desetletju dosegla presenetljive uspehe. Vendar so se levičarski elementi počasi zopet zorganizirali in odločilno vplivali na državno politiko. Bližina Rusije in precej jaki domači tabor komunistov in levičarskih socialistov so tirali parlamentarno delovanje proti levici. Kmetijski krščanski nacionalisti so ves ta čas z nejevoljo opazovali premoč levih strank, ki so se spretno posluževale ustavnih določb v svoje namene. Nejevoljo nacionalistov so podkrepile

zadnje proticerkvene odredbe sovjetske vlade in voditeljem gibanja se je posrečilo vzdigniti tisočglave množice kmetov proti sedanji parlamentarni vladi. Prošli teden se je napotilo preko 12.000 pristašev tako zvanega lappovskega gibanja na jug, da v prestolnici poudarijo svoje zahteve. Med voditelji je opaziti poleg agrarca Viktorja Kosole in župnika Karesa tudi že znanega Svinhufvuda, ki je že l. 1918, pripeljal nemško pomoč v deželo in generala Mannerheima, ki je s svojimi fanatičnimi finskimi dobrovoljci v krvi in pokoljih zadušil levičarsko gibanje ob veliki ruski revoluciji.

Vlada se je sprva upirala neparlamentarnemu prevratu, ko pa je nastopanje lappovcev postalo ogražajoče in je prišlo po helsingforskih ulicah do neljubih prizorov in nasilnega obračunavanja nacionalistov proti pristašem levičarskega gibanja, se je morala vdati sili in je podala ostavko. Predsednik republike je poveril sestavo vlade Svinhufvudu, čigar kabinet bo skrajno desničarski in nacionalen.

R. K.

Newyorški gasilci imajo več ladij s posebnimi brizgalnami, ki vržejo v eni sami minuti na gorišče 5 kubičnih metrov vode

(K članku »V službi bližnjega« str. 125.)

Junaški poskus učenjaka

Iz Londona poročajo o tveganim poskusu, ki ga je na lastnem telesu izvršil slavní angleški biolog Haldane. Učenjak je hotel preizkusiti, kako učinkuje na človeški organizem strupeni ogljikov monoksid, od katerega se je zadržalo že toliko ljudi. Odločil se je, da žrtvuje v korist znanosti lastno osebo za poskusni objekt.

Neprodušno zaprto celico z dvojnimi jeklenimi stenami so napolnili z ogljikovim monoksidom. Tlakomer je kazal razmerje kisika in strupenega plina v notranjosti celice. Ko je ogljikov monoksid napolnil notranjščino do polovice, so začeli beležiti opazovanja. Haldane je skušal vtiske svoje zavesti sproti zapisovati, kar se mu pa ni posrečilo. Sicer ni povsem izgubil zavesti, vendar pa ni bil toliko pri močeh, da bi se mogel v celici orientirati. Ako je iztegnil roko po papirju, je vselej segel mimo. Niti toliko moči ni imel, da bi mogel držati svinčnik. Vsa prizadevanja, da bi se pogledal v zrcalce, v katerem je hotel opazovati spremembe na obrazu, so se izjalovila, ker je pač docela izgubil orientacijo. Pojma »spredaj« in »zadaj« sta bila naenkrat obrnjena in čut za smeri vobče kakor začaran. Poskus je trajal skoro celo uro, potem so ga prekinili.

Dva Haldaneova asistenta sta ves čas poskusa od zunaj opazovala dogodke v celici s pomočjo duhovito postavljenih zrcal. Razen tega je bil v celici tudi mikrofón, tako da sta čula iz notranjščine tudi vsak glas ali šum. Profesor Haldane je bil po poskusu nemalo iznenaden, ko je zvedel od asistentov, kaj vse je govoril v celici. Bil je namreč prepričan, da ves čas ni niti črnil. Poskus svojevrstnega učinka ogljikovega monoksida na človeško zavest je bil vsekako zelo poučen.

Sicer pa pravi profesor Haldane, da je že večkrat preizkusil učinek raznih strupenih in polstrupenih plinov na lastnem životu. V svoji drzni podjetnosti precej spominja na slavnega odkritelja kisika, nemškega kemika Scheeleja. Ta mož je bil sprva pomočnik v neki lipški lekarni, kjer je iz gole radovednosti preizkušal na sebi najraznovrstnejše strupe. Včasí je po vdihavanju strupenih plinov ležal po cele dneve v poste-

lji med življenjem in smrtjo. Med sličnimi eksperimenti je nekoč tudi slučajno odkril lastnosti kisika, kar je rešilo njegovo ime pozabljenja. Zaradi trajnega zastrupljenja svojega organizma je namreč prav zgodaj umrl.

V zgodovini znanosti je zapisanih še mnogo primerov, kako so pogumni raziskovalci neustrašeno tvegali svoje življenje v iskanju resnice. Znan je heroizem velikega holandskega prirodoslovca Swammerdamma, ki nam je prvi odkril anatomijo žuželk. Ta učenjak je bil poleg izumitelja drobnogleda Leuwenhocka med prvimi proučevalci bakterij, ki jih je zaradi čimbolj točnih dognanj hranil z lastno krvjo.

Med vsemi temi fanatičnimi apostoli znanosti pa nedvomno pritiče prvo mesto slavnemu nemškemu higieniku Pettenkoferju, zagrozenemu nasprotniku bakteriologa Kocha. Ko je Koch odkril bacil kolere, je sklenil Pettenkofer za vsako ceno dokazati, da Kochovi bacili nikakor niso tako nevarni in je v ta namen na kozarcu vode požrl celo kulturo bacilov. Učenjakom je še danes zagonetka, kako da Pettenkofer ni obolel po tako junaški podkrepitvi svojih trditev.

Zdravljenje jetičnih s petjem

Na nedavnem zborovanju madžarskih zdravnikov za jetiko je imel dr. Dálnoky zanimivo predavanje, v katerem je referiral o tako zvanem Thausinovem postopku, ki obstoji v tem, da krepí glas jetičnika tako dolgo, dokler ne doseže glas viška, nakar izginejo vsi neprijetni znaki bolezni. Zdravljenje se opira v načelu na dejstvo, da so konice pljuč ponavadi primarno ognjišče bolezni. Pri slabo zraščnem prsnem košu jetičnika se namreč baš prsni koš ne soudeležuje dihanja. Posredstvom strokovnjaških glasovnih vaj pa začne delovati in se upirati bolezni. Bolniška blagajna v Hamburgu leči tuberkulozne bolnike že leta in leta s Thausingovim postopkom, kajti pri tej metodi je bolnik ves čas lečenja v stanju opravljati svoje delo in si zasigurati zaslužek. Predavatelj je povedal tudi to, da se pri opernih pevcih, ki se morajo dnevno vežbati v petju, še nikoli ni primerilo, da bi aktivni operni pevec umrl na posledicah pljučne tuberkuloze. Posebne uspehe zaznamuje omenjena metoda pri naduhi, kjer so učinki vobče tako izvrstni, da se astmatik popolnoma oprosti svojega zla.

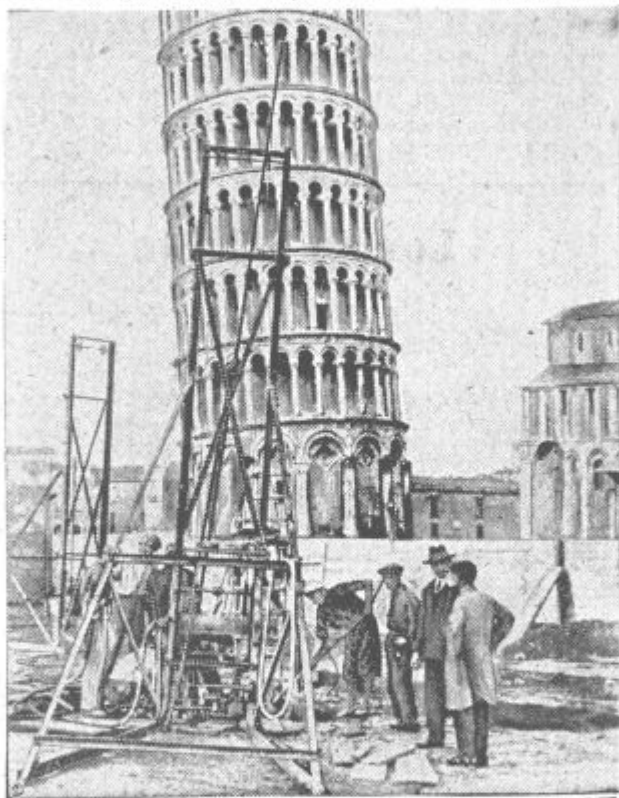
Poševni stolpi

O poševnem stolpu v Pisi se pripoveduje marsikaj. Obče je znano, da je Pisa eno najstarejših in najlepših italijanskih mest ob reki Arno, zapadno od Firenze in ne daleč od morja.

Poševni stolp v Pisi je zvonik stolne cerkve. Sezidan ves iz marmorja ima 8 nadstropij in je visok 54 m. Stolp se je že za časa zidave (1174. do 1350.) začel nagi-

napravljati kaj svojevrsten vtis. V vsakem vodiču čitaš: »Najlepši razgled po mestu imaš s poševnega stolpa Asinelli, ki so ga začeli graditi l. 1109. v štirikotni obliki in ki se dviga 98 m visoko ter ima 447 stopnic in čigar poševnost od tal do vrha znaša 1,25 m.«

Asinelli je potemtakem najvišji poševni stolp sveta. Drugi poševni stolp v Bologni je stavba posebne vrste. Znan je pod ime-

Poševni stolp v Pisi

bati na južno stran. Ta naklon znaša danes že 4,3 m, to se pravi, če spustiš z najvišje galerije k tlom grezilo, dobiš pri vzhodu na tleh distančno razliko 4,3 m. Poševni stolp spada med redkosti sveta in kadar se govori o poševnih stolpih, mislimo predvsem na stolp v Pisi.

Zakaj? Morda zato, ker je ta stolp najlepši med vsemi, kar so jih zgradili na majavih tleh in ki so se tako žalostno nagnili na stran. Toda pisanski stolp še dolgo ni edini poševni stolp na svetu. Bologna je n. pr. tudi v Italiji in ni tako silno daleč od Pise. Tam sta kar dva poševna stolpa, ki se sklanjata drug proti drugemu, kar

rom Garisenda (ime graditelja) ter visi pol metra proti vzhodu in 2,14 m proti jugu. Visok je 49,6 m. Graditelj stolpa je živel okrog l. 1110. Nekoliko nižji je tarlanski stolp v Tarlanu na Tirolskem. (Tarlan bo mogoče komu znan zaradi tarlanca, prav prijetno teče skozi grlo.) Tarlanski stolp (ne vino!) spada k mali cerkvi, ki so jo zgradili l. 1570. Sicer je precej nagnjen, vendar se ljudje ne boje, da bi se prevrnil. Sploh je nekaj posebnega na poševnih stolpih. Čeprav so nagnjeni, stoje trdneje od navpičnih stolpov, ki znajo ohraniti ravnotežje.

Tudi v Nemčiji imajo poševen stolp in sicer v Frankensteinu (Slezija). Ta stolp se ni

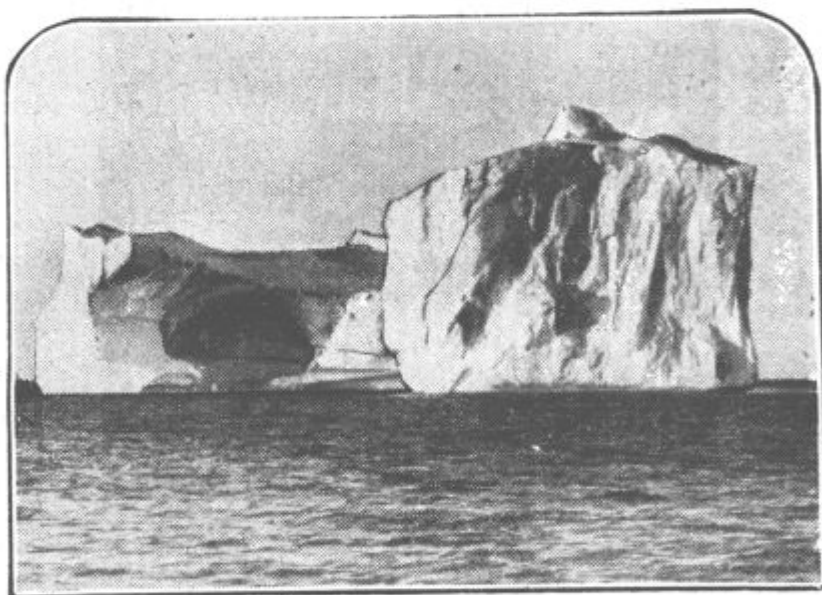
nagnil pri zidavi, ampak pozneje pri nekem potresu. V Soestu na Westfalskem pa je samo čelada domače cerkve poševna, stolp pa je raven. Nekaj podobnega najdemo tudi pri cerkvi Großbönitz na Turinškem. V Kamenu na Westfalskem imajo tudi stolp, ki se nagiba že več let. Bili so časi, ko je šla njegova slava po svetu v pesmi. Primerjali so ga celo s pisanskim stolpom. V Nordhausenu sta dve cerkvi druga poleg druge. Zvonik cerkve sv. Blaža se tako nagiba, da se zdi, kakor da bi zdaj pa zdaj padel na sosedno cerkev. Na Nemškem je najbolj nagnjen stolp v Ulmu, ki je tam skoro tako slaven kakor veliki Münster. Baje diferira za 2.09 m. Najbrže bo pa še kje na svetu kak poševni stolp. A kdo bi jih našteval, saj niso nobena posebnost — vsaj za domačine ne — in tudi ne nobena nevarnost. Tudi za pisanski stolp ni opasnosti, čeprav se vedno bolj nagiba. Največja nevarnost pri pisanskem stolpu je voda, ki pronica čeda-

lje bolj v njegove temelje in jih rahlija. Zato dajejo Italijani pisanskemu stolpu injekcije, s cementom, ki naj ga napravijo trdnjega in odpornejšega proti razdevajoči sili vode. In ta dela kaže naša slika.

Pošta časti umetnike
Znamenita slika »La Maja«,
delo španskega slikarja Goye

Lov na lednike

Po strahoviti nesreči »Titanica« l. 1912. so imele obmorske države posvetovanje o tem, kako bi se v bodoče preprečile takšne uleme. Sklenilo se je zgraditi posebne brodove, ki bi pazili na ledene gore ter jih odpravili. Krstili so jih za »ledne stražnike«. Stroške nosijo prizadeti narodi sorazmerno tonaži, ki obično pluje po teh nevarnih pro-

gah. Patrula šteje tri kutre (lahke ladje enojambornice), ki jih je dala Amerika. Ponavadi križari en sam kuter, in sicer po 50 dni, nato ga nadomesti drugi. Velika Britanija sama plačuje 30 % stroškov za to nadziranje. Odkar se vrši ta čuječnost, se ni trčila nobena ladja na plavajoči lednik.

Urejuje Ivan Podržaj. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.